

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra trestního práva

Trestní odpovědnost mladistvých

Bakalářská práce

Criminal Law responsibility of Juveniles

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. BUDAYOVÁ Lucie Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Tomáš CHYBA

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Rožmitále pod Třemšínem, dne 14. 3. 2022

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval JUDr. Budayové Lucii Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady, které se kombinují se skvělým a milým přístupem.

ANOTACE

Bakalářská práce řeší trestní odpovědnost mladistvých. Nejprve se věnuje kriminalitě mládeže a jejím příčinám. Dále historickému vývoji trestního zákonodárství nad mládeží od dob nejstarších, až po současný stav. Značná část práce je věnována současné právní úpravě mládeže a samotnému pojetí restorativní justice. Nechybějí ani základní zásady takového zákona a vymezení stěžejních pojmů. Další kapitoly jsou věnovány obligatorním požadavkům pro splnění trestní odpovědnosti mladistvých, zániku trestní odpovědnosti a opatřením ukládaným mladistvým. Poslední kapitola práce je věnována hodnocení trestněprávní úpravě mládeže a úvahám de lege ferenda s řešením možných nedostatků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Trestní právo, trestní odpovědnost, mládež, historie, kriminalita mládeže, příčiny kriminality mládeže

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the criminal liability of juveniles. It first examines juvenile delinquency and its causes. Next, it examines the historical development of criminal legislation over youth from the earliest times to the current state. A significant part of the thesis is devoted to contemporary youth legislation and the very concept of restorative justice. The basic principles of such a law and the definition of key concepts are also included. Other chapters are devoted to the mandatory requirements for juvenile criminal responsibility, the extinction of criminal responsibility and measures imposed on juveniles. The last chapter of the thesis is devoted to the evaluation of the criminal regulation of juveniles and de lege ferenda considerations with solutions to possible shortcomings.

KEYWORDS

Criminal law, criminal responsibility, youth, history, juvenile delinquency, causes of juvenile delinquency

Obsah

Úvod.....	7
1. Kriminalita mládeže	9
1.1 Základní definice	9
1.2 Příčiny kriminality mládeže.....	13
1.2.1 Genetické predispozice	14
1.2.2 Rodina	15
1.2.3 Škola	16
1.2.4 Způsob trávení volného času	17
2. Historický vývoj českého trestního zákonodárství nad mládeží	18
2.1 Od dob nejstarších do roku 1852	18
2.2 Období přelomu 19. a 20. století.....	21
2.3 Vznik Československé republiky	22
2.4 Od roku 1950 do roku 1989	24
2.5 Od roku 1989 do nabytí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb.	25
3. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	28
3.1 Restorativní justice.....	28
3.2 Vztah speciality	29
3.3 Vymezení pojmů	30
3.4 Základní zásady ZSVM	33
4. Trestní odpovědnost mladistvých	37
4.1 Věk.....	39
4.2 Příčetnost.....	40
4.3 Rozumová a mravní vyspělost	40
5. Zánik trestní odpovědnosti mladistvých	43
5.1 Účinná lítost	43
5.1.1 Praktický příklad k účinné lítosti.....	44
5.2 Promlčení trestního stíhání	45
6. Opatření ukládaná mladistvým	46
6.1 Výchovní opatření	47
6.2 Ochranná opatření	48
6.3 Trestní opatření.....	49
6.3.1 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 1.....	51
6.3.2 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 2.....	51

6.3.3 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 3.....	52
7. Zhodnocení ZSVM a úvahy de lege ferenda	54
Závěr.....	59
Použité zdroje	62

Úvod

Téma trestní odpovědnost mládeže jsem si vybral z důvodu mé samotné zvědavosti o tuto problematiku, protože bych si chtěl v tomto ohledu prohloubit své znalosti, které bych mohl následně uplatit jako příslušník bezpečnostního sboru.

Nejprve vymezím problematiku kriminality mládeže a delikvenci, spolu s tím uvedu specifické znaky takové kriminality. Ve spojitosti s kriminalitou mládeže se budu věnovat i samotným příčinám kriminality mládeže.

V následné rozsáhlé kapitole se chronologicky zabývám historickým vývojem českého trestního zákonodárství nad mládeží od dob nejstarších, přes Rakousko-Uhersko a vznik Československé republiky, až po přijetí a současný stav. Je to rozsáhlá část práce, protože mi samotný vývoj této oblasti přijde velice zajímavý.

Zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), kterému je určena hned následující kapitola, kde se věnuji významu restorativní justice ve věcech mládeže a vztahu k ostatním zákonům a mezinárodním dokumentům. Spolu s tím považuji za nezbytné a pro pochopení této práce vymezit základní pojmy a základní zásady tohoto zákona.

Rozsáhle jsem se zabýval samotnou trestní odpovědností mladistvých, kde vysvětluji tzv. relativní trestní odpovědnost a podmínky pro uplatnění trestní odpovědnosti mladistvých, kterými jsou věk, nepřičetnost a rozumová a mravní vyspělost.

V poslední kapitole jsem se pokusil zhodnotit a upozornit na nedostatky postihování mládeže za protiprávní činy. Dále jsem také uvedl úvahy de lege ferenda, v rámci nichž, jsem se pokusil o komparaci jednotlivých názorů a spolu s tím jsem se věnoval možným řešením těchto nedostatků.

Na základě konzultace s příslušníkem policie České republiky z oddělení specializované na prověřování a vyšetřování trestné činnosti páchané dětmi jsem vypracoval praktické příklady pro obohacení mé práce.

Cílem této práce je vymezit kriminalitu mládeže, objektivně ukázat právní problematiku mládeže a nedostatky již zmiňovaného zákona spolu s možným řešením nedostatků. Vědecké metody jsem zvolil: vědecký popis, komparaci, explanaci a analýza.

1. Kriminalita mládeže

Problematika mládeže je jednou z oblastí, na kterou se kriminologové i celá společnost zaměřuje. Z jednoho pohledu existuje vyšší míra tolerance pro případy, kde pachatel trestného činu je dítě. Na druhé straně lze spatřit existující obavy ve společnosti, které pramení z kriminality mládeže. Tyto obavy jsou spojené s morálními panikami vyvolanými medializací nějakého velmi závažného násilného trestného činu, spáchaného mladistvým. Obavy se následně projevují v síle tlaku na represi k těmto pachatelům.¹

Tato problematika je multidisciplinárním tématem (sociologie, pedagogika apod.) a v neposlední řadě i tématem vědy právní. Ta se použije v případech, kdy mládež poruší právní normy a dopouští se delikventní činnosti. V takových situacích si každá společnost v historii vytváří mechanismy reakce na protispolečenskou činnost.²

1.1 Základní definice

S kriminalitou mládeže je spojen pojem **delikvence**. Jedná se o pojem širší než kriminalita a delikvent svým jednáním porušuje nejen právní normy, ale i normy společenské.³

Samotný pojem delikvence mládeže se vyskytl v kriminologické literatuře až na konci 2. poloviny 19. století, kdy francouzští kriminologičtí pionýři (Fouilleé, Joly a Duprat) ve svých monografiích používali analýzy dlouhodobých statistických údajů o delikvenci mládeže vytvářených ve Francii od roku 1825.⁴

¹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUCHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 279.

² FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 9.

³ Odborný článek: *Kriminalita dětí a mládeže*. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 13.11.2021]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.html>.

⁴ VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 28.

Delikventní mládež lze rozdělit do dvou skupin. První skupinou jsou **jedinci, u kterých je spáchání trestného činu ojedinělou skutečností**. Jejich delikventní jednání je z čisté zvědavosti, z důvodu touhy po dobrodružství, snahy předvést se nebo zapadnout do party, se kterou chce trávit volný čas apod. Jedná se spíše o méně závažnou kriminalitu. Lze sem i zařadit opakované delikventní chování zejména u kriminality pro mládež běžné, například sprejerství. To však s postupem věku a dosažením dospělosti vymizí. Tyto děti jsou převážně dobře společensky zařazené a mají kvalitní rodinné zázemí.

Druhou skupinou jsou **chroničtí pachatelé**, kteří opakovaně páchají trestnou činnost a je proti nim často namířena formální sociální intervence. Další odlišnost je také v momentu zahájení trestné činnosti, a to především ve dřívějším věku, často se z nich stávají celoživotní pachatelé. Lze pozorovat i odlišnost ve struktuře kriminality. Vedle kriminality méně závažné, hlavně majetkové, se častěji svým jednáním dopouštějí i závažných druhů trestné činnosti. Dobře organizované party, delikventní party, jiné subkultury a jejich trestná činnost není osamoceným problémem, vyskytují se u nich v početné míře i jiné společensky nepřijímané formy chování jako např. záškoláctví, užívání alkoholu a drog, hraní na hracích automatech apod. Logicky je pro tyto jedince zvýšené riziko rozvoje kriminální kariéry a tradiční formy trestních postihů jsou spíše neúčinné.⁵

Když hovoříme o samotné **kriminalitě mládeže**, tak jde o trestnou činnost páchanou dětmi, ve věku do patnácti let (prekriminalita) a mladistvými mezi patnáctým a osmnáctým rokem života.⁶

Kriminalitu můžeme považovat za zvláštní případ deviace a pojem je odvozen z latinského slova *crimen* – zločin. Kriminalitu mládeže lze definovat také jako způsob chování, který porušuje právní normy. V tomto pojetí hovoříme o právní definici kriminality. Tato definice je užší a postihuje pouze jednání, které je upraveno trestními předpisy. Na druhou stranu je zde i pojetí

⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 296, 297.

⁶ Odborný článek: Kriminalita dětí a mládeže. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 13.11.2021]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.html>.

sociologické, které není závislé na právu trestním. Jde o teorii tzv. odchýlného chování a zahrnujeme zde jevy společensky nežádoucí, které nemusí být právem regulovány, ale s trestnou činností souvisejí či trestnou činností podmiňují.⁷

Převážná většina mladistvých pachatelů páchá majetkovou kriminalitu (krádeže prosté a krádeže vloupáním), s velkým odstupem se vyskytuje násilná trestná činnost (loupeže a ublížení na zdraví).⁸

Kriminalita mládeže má své specifické znaky, kterými jsou zejména:

- **Vysoká míra latence** – Platí hlavně pro méně závažnou kriminalitu. Lze pozorovat i souvislost s vyšší tolerancí společnosti vůči pachatelům, ale zase jen u těch méně závažných činů. Páchání těchto méně závažných trestných činů je vnímáno jako normální jev spojen s vývojem člověka.
- **Chlapci se podílejí ve výrazně větší míře než dívky.**⁹
- **Nedostatečná plánovitost při přípravě na trestný čin** – Skutky nepromyšlí dlouze a detailně. O tom svědčí náhodný výběr místa činu nebo použití špatných nástrojů či taktiky pro získání lupu. Spolu s tím též nevěnují dostatečnou pozornost ani výběru času pro provedení činu. Nedokonalost se zde týká i zničení stop.
- **Neadekvátní jednání** – Pomocí společensky nepřijatelných prostředků se snaží dosáhnout svých životních cílů, a to i v případech, kdy společnost poskytuje řadu legálních způsobů pro dosažení tohoto cíle. Pro mladé lidi obecně platí, že mají sklony k radikalismu a nekompromisnosti nebo braní spravedlnosti do vlastních rukou. Nedostatek životních zkušeností spolu s jejich jednáním bývá často bráno jako vzpoura proti světu dospělých.
- **Neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na později nebo se jich úplně vzdát** – Mladiství delikventi se ženou k uspokojení svých potřeb hned a nečekají na lepší podmínky. Preferují „přímou akci“ a ideálně bez

⁷ FIRSTOVÁ, Jana. Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 14.

⁸ VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 8.

⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 284, 285.

zbytečného odkladu. Mají nedostatečnou regulaci své vůle, která je založena na pevné hodnotové orientaci. Rozpoznávací a ovládací schopnost je zachována převážně za klidového stavu, když mladistvý není pod vlivem emocí. Výraznou tíhu na racionalitu lze pozorovat i v případech, že mladistvý pachatel je pod vlivem skupinových mechanismů.

- **Brutální násilí** – Mířené jak proti sobě, tak i proti věci. Časté také bývá, že samotná hodnota odcizené věci je nízká oproti škodě způsobené k jejímu získání. Škody bývají mnohdy způsobeny úplně zbytečně (např. při vloupání do budovy nebo automobilu). Je časté, že samotné provedení činu je pro mladistvého pachatele důležitější, než zisk samotný. Mladiství pachatelé si snaží například dokázat své schopnosti nebo prostě jen zažít dobrodružství.¹⁰

Dále bych rád zmínil pojmy **mladý dospělý** a **desistence**. Za **mladého dospělého** zpravidla považujeme jedince, který spáchal trestný čin mezi 18. a 21. rokem života. V systému trestního práva má postavení dospělého, ale existují zde možnosti zmírnění tohoto postavení v oblasti sankcí. Za určitých okolností může být na jedince aplikována speciální úprava pro mladistvé. Důvod vychází z poznatků psychologie a sociologie, které ukazují, že je nesnadné stanovit obecnou „průměrnou“ hranici dospělosti.

Pojem **desistence** je ve spojitosti s kriminalitou mládeže velice aktuální. Tento jev lze zaznamenat v souvislosti s teorií sociálních vazeb. Pod pojmem si lze představit ustávání kriminality nebo upouštění od kriminality. Z pohledu kriminality mládeže k tomuto jevu, ve vysoké míře, dochází v momentě překročení věku mladé dospělosti.¹¹

¹⁰ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. Kriminologie. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8. s. 458–463.

¹¹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 278–296.

1.2 Příčiny kriminality mládeže

Juveniální jedinec se nachází v důležitém rozmezí vývoje jeho tělesné a psychické stránky, dále také jeho osobních vlastností spolu s motivy nezbytné k páčání trestné činnosti. Motivů a příčin je pro kriminalitu nespočet, mnoho z nich se navzájem ovlivňují a některé mají větší či menší vliv na delikventní chování mladistvého.

Příčiny kriminality mládeže můžeme, podle multifaktorového přístupu, rozdělit na:

- **Individuální zvláštnosti jedince** – způsobené genetikou, nemocí, duševní poruchou nebo osobností (nízká sebekontrola, ADHD apod.)
- **Nepříznivé rodinné podmínky** – nízká úroveň socioekonomického statusu, kriminalita v rámci rodiny, nedostatečné nebo chybějící citové vazby na rodiče, deprivace, špatná výchova apod.
- **Nedostatečné nebo rizikové působení školního prostředí** – nepřipravenost školy na děti ze sociálně vyloučených skupin obyvatel, špatný přístup učitele, šikana apod.
- **Negativní vlivy prostředí** – život v sociálně vyloučeném místě, vliv ostatních subkultur, vliv médií apod.
- **Méně závažně sociálně patologické jevy** – závislost na drogách, alkoholismus, agresivní chování apod.
- **Neadekvátní užití formálních sociálních intervencí** – zejména v rámci forem opatření a sankcí, které neodpovídají riziku dalšího kriminálního selhání.
- **Společenské a demografické změny a posuny hodnot** celé společnosti, ale i subkultur mládeže.

Sluší se zde podotknout, že osobnostní předpoklady jsou významným způsobem ovlivněny neurologickým, psychickým, sociálním a mravním vývojem

jedince během dětství a dospívání. Zároveň nedostatečná péče o dítě nebo deprivace základních potřeb výrazně zvyšuje šanci na narušení vývoje dítěte.¹²

Kriminalita mládeže nemá pouze jednu příčinu, pokud bychom měli vybrat jeden společný faktor, který se vyskytuje ve všech případech, pak je to určitý typ rodinného selhání.¹³

1.2.1 Genetické predispozice

Genetika chování jedince je dnešními společenskými vědami stále nedoceněná. Můžeme říct, že téměř všechny osobnostní vlastnosti, postoje a zájmy jsou dědičné. Lidské osobnostní prvky jsou bohužel nedostatečně zkoumány oproti vlivu prostředí, jako je třeba rodina jedince. Pro naši civilizaci je typická potřeba si myslet, že jedince je možné dalekosáhle programovat prostředím, ve kterém se pohybuje. Novověký osvícenský racionalismus měl značnou historickou prioritu v zaměření společenských disciplín ve vlivu prostředí na jedince a prohlásil člověka za „nepopsanou tabuli“, na kterou, pomocí výchovy, lze napsat téměř cokoliv.

Jelikož delikvence je chování, a to se formuje komplexně. Jedním z mnoha faktorů, které mají vliv na chování jedince je právě dědičnost. Genetika může zapříčinit sníženou sebekontrolu nebo hyperaktivitu, ale to ještě nevede k delikventnímu chování. Pouze to zvyšuje šanci, že chování dotyčného bude ovlivněno dalšími podněty. Genetika tedy neudělá z jedince delikventa, ale je pouze ovlivnitelnější prostředím. U dědičnosti zločinnosti mládeže můžeme pozorovat menší výraznost oproti zločinnosti dospělého, to je zapříčiněno krátkou dobou k projevení již zmíněné genetické vlohy a následných silnějších vlivů prostředí v době dospívání.¹⁴

¹² VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA a Jana HULMÁKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 293.

¹³ VEČERKA, Kazimír. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 118.

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. s. 21–23.

1.2.2 Rodina

Naše rodinné zázemí je považováno za jeden z hlavních sociálních činitelů a negativní projevy dítěte mají značnou souvislost s poruchami v tomto prostředí. Obecně lze říct, že nestabilita zázemí tvoří předpoklady kriminální kariéry dítěte. Rodina jako celek i působení jednotlivých členů mají neopomenutelnou roli při primární formování charakteru jedince.¹⁵

Matoušek uvádí fakt, že v evropských státech za poslední dekády klesají počty sňatků a počty rozvodů se oproti tomu navyšují. Spolu s tím stoupají počty rodin, v nichž se o výchovu dítěte stará pouze jeden rodič. Potomci vychovávaní pouze jedním rodičem, mají horší výsledky ve škole, trpí více zdravotními či psychickými problémy, a dokonce mají více střetů se zákonem oproti dětem ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, u kterých se na výchově podílí oba rodiče. Například otcova přítomnost v procesu výchovy se projevuje jako pozitivní faktor, který brání delikvenci syna.

Jiné průzkumy prokazují, že děti ze špatně situovaných rodin mají nejprůzračnější podmínky pro kriminální chování. Jsou to společenské vrstvy, kde je nejvyšší výskyt osob bez kvalifikace s vysokou mírou nezaměstnanosti a chudoby.¹⁶ Takové rodinné prostředí je často poznamenáno různými reálně existujícími poruchami (alkoholismus, kriminalita, obecná asocialita v chování, neschopnost hospodařit s finančními zdroji, hádky apod.).¹⁷ Rodina může být dokonce i zdrojem psychických poruch a sociálního selhání dítěte. Příkladem může být třeba citová deprivace, kdy dítě citově strádá.¹⁸

¹⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 498.

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. s. 37–41.

¹⁷ VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 118.

¹⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, 7. ISSN 1213-5313. s. 199.

1.2.3 Škola

V moderní škole učitelé věnují pozornost nejen výuce předmětů, ale i osobnostnímu a morálnímu vývoji dítěte. Škola by měla vychovávat k občanské angažovanosti, propojit zájmy školy, společnosti a rodiny. Správné prostředí ve škole a dobrá vzdělávací politika státu může efektivně pomáhat ve snižování kriminality, protože může lidem nabídnout pomoc, aby se nadobro zbavili svých sociálních hendikepů.

Dítě, když přijde do školy, tak se musí přizpůsobit novému životnímu stylu, který zahrnuje vstávání v určitý čas, vyučovací hodiny a následná domácí příprava ve formě učení se na test či vypracovávání domácích úkolů. Učitelé se často staví k dítěti jako k jednomu z mnoha. Pedagog je brán jako autorita, která konkuruje autoritě rodičů a u rizikových dětí může tento vztah k učiteli překlenout v odpor k této autoritě.¹⁹

Samotné pozitivní působení školy na dítě může být úspěšné pouze v případě, že žák nebude po svém nevhodném postoji zesměšněn, trestán a vystrkován na okraj třídy. V takovém případě je lepší užít chápavou a povzbuzující pedagogickou činnost, která je velmi náročná. Nevhodné působení školního prostředí může nevhodné postoje žáka konzervovat, a dokonce i prohloubit. To se týká zejména žáků z nevhodného sociálního zázemí, kteří vstoupí do školního prostředí špatně připraveni. Odlišnosti těchto jedinců je možno spatřit v nekázni, špatné hygieně, nízkém zájmu o výuku, malou slovní zásobou a netoleranci ke spolužákům atd.²⁰

Jelikož se učitel snaží vytvořit třídu jako celek, tak dochází ke střetům mezi učitelem a žákem. Právě takové zanedbané dítě může být učitelem interpretováno jako zlé a bývá často za to sankcionováno. Následně také vytlačováno na okraj třídy, známkováno hůře, a to nejen z chování. V této souvislosti dochází

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. s. 63–72.

²⁰ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 502, 503.

ke stigmatizaci²¹ a takové zařazení vede k prohloubení mladého člověka a vytvoření větší bariéry mezi žákem a učitelem či spolužáky. V konečném případě i k vyřazení možného preventivního a edukačního působení školy. Takové špatné a frustrující školní prostředí může vést například k záškoláctví.

1.2.4 Způsob trávení volného času

Jelikož mládež, ve srovnání s dospělými, má více volného času, tak je zásadní způsob jeho trávení. Zde je si potřeba všimnout významu špatně prožívaného volného času v souvislosti s kriminálním jednáním. Ve volném čase se více než kdy jindy řídí svými touhami a potřebami, které jsou závislé na jeho vnitřních hodnotách, které si vytvořili v průběhu začleňování se do společnosti.²²

„Kriminalita mladistvých je nejednou páchána z potřeby zahnat nudu, nestrukturovaný čas naplnit „něčím“, co by překročilo nezábavnou šedou každodennost, bylo to dobrodružné, vzrušující, vyvolávající příjemné emoce.“²³
Čas strávený konzumací alkoholu, navštěvováním zábavných podniků, bezcílného projíždění se apod. s sebou nese také otázku, kde na tyto aktivity brát finance a tento problém může být právě řešen delikventním jednáním. Naopak trávení času s rodinou, se ukázalo jako faktor pozitivní.

Lze si také všimnout, že v posledních letech dochází k výrazné změně životního stylu mládeže. Čas netráví společně, ale dávají přednost své individualitě, sociálním sítím nebo hraním videoher.²⁴

²¹ Stigmatizace – proces vytváření sociálních stigmat. Sociální stigma vzniká pod vlivem vnějšího okolí. Představuje nesplnění požadavků, představ nebo očekávání společnosti. Jedinec se stigmatem může být vystaven opovržením, posměchu, urážkám nebo dokonce fyzickému násilí.

²² GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 502–505.

²³ VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 118.

²⁴ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 294, 295.

2. Historický vývoj českého trestního zákonodárství nad mládeží

V následujících podkapitolách mé práce se věnuji vzniku samotného zákonodárství nad mládeží, a to od dob nejstarších přes rakouský trestní zákoník, přelom 19. a 20. století a následně první republiku a až po současnost. Jako každé jiné právní odvětví má i toto svou rozsáhlou historii.

„Zprávy o výrazně poruchovém chování jedinců z řad mládeže byly v elementární podobě formulovány již na úsvitu naší civilizace. Zprvu bylo toto chování chápáno jako přestoupení sociálních regulativů daných tradicí, později i sankcionovaných norem, vytvořených zprvu personifikovanými vyvolenými jedinci, kteří byli časem vystřídáni nějakou formou instituce s legislativní pravomocí. Z tohoto aspektu je možno určitou formu sociální deviace mládeže považovat za prakticky všudypřítomnou.“²⁵

V průběhu historie je možné sledovat posun v přístupu k delikvenci mládeže v trestním právu od stavu, kdy většina společnosti ve starověku nerozlišovala chování k dospělému nebo k dítěti a zacházela s nimi stejně. Následně společnost pojímala dětství jako období, které se značí rozumovou nedostatečností a přiklánělo se k mírnějším trestům nebo dokonce vylučovalo trestní odpovědnost. Poté se objevovali snahy usilující o respektování specifik spojených s dospíváním. To se následně odrazilo v přijímání speciálních postojů v zacházení s delikventní mládeží, a to ve speciálních zákonech nebo v rámci obecných trestních zákonů.²⁶

2.1 Od dob nejstarších do roku 1852

Po nesmírně dlouhou dobu nebyla na území Čech, Moravy a Slezska k nalezení jednotná úprava trestního práva nad mládeží. Středověké rozdělení mládeže na kategorie a následné trestání vycházelo z obyčejů a společenských

²⁵ VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1. s. 27.

²⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3. s. 279, 280.

norem. Lze dojít k závěru, že v dobách dřívějších nebylo věkové rozdělení osob tak rozsáhlé jako v přítomnosti. Tehdy se osoby rozdělovaly pouze na nedospělé a dospělé, věková hranice pro určení tohoto rozdělení nebyla jednotná.

Po vzniku českého zemského práva se dospělost jedince určovala tzv. úředním ohledáním. Poslední dochované zmínky o úředním ohledání pochází z 16. století.²⁷

Významným dokumentem je C.C.C. neboli Constitutio Criminalis Carolina, která je považována za základ středověkých trestních zákonů. O mladistvých hovoří v oblasti mírnějším posouzení trestných činů a již tehdy byla používána teorie odstrašení.

Zezulová také uvádí, že na Moravě se ke konci 15. století začala určovat dospělost podle dosažené věkové hranice, ta ovšem nebyla jednotná a lišila se podle pohlaví a stavu, ke kterému osoba přináležela. V Čechách až se zřízením zemským v roce 1549 začíná určovat dospělost při dosažení věku 20 let, při obnovení zřízení zemského v roce 1627 se začíná rozdělovat dospělost u žen a mužů. Muž dosáhl zletilosti ve věku 20 let a žena ve věku 15 let. Z dochovaných pramenů trestního práva lze vyvodit závěr, že se tehdejší společnost nijak do hloubky nezabývala trestní odpovědností mládeže.²⁸ Rauscher uvádí, že v případě mladistvého pachatele české právo neznalo vyloučení trestnosti, a naopak připouštělo, aby byl postaven před zemský soud.²⁹ K mladému věku pachatele se tehdy přihlíželo při určení výše trestu, byla to tedy forma polehčující okolnosti. Přesto jsou známy i případy, kdy osoby v dětském věku byly odsouzeny k trestu smrti.³⁰

²⁷ KAPRAS, Jan. Poručenství nad sirotky. Sborník věd právních a státních, 1904, s. 14–16.

²⁸ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 13–15.

²⁹ RAUSCHER, Rudolf – Usmrcení člověka v českém právu zemském. napsal Rudolf Rauscher. V Bratislavě: V Praze: Právnická fakulta univerzity Komenského; Fr. Řivnáč [distributor], 1927 ([Praha: iv, 91 s. (Knihovna právnické fakulty univerzity Komenského v Bratislavě; 18) s. 31.

³⁰ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 13-15.

Roku 1697 byla prosazena podpůrná platnost Koldínových městských práv, díky kterým se u protiprávních činů osob nedospělých dávalo přednost finančním postihům před trestem jiným.

ZeZulová se dále zmiňuje o další významné události, kterou byl rok 1707, kdy vyšel Hrdelní řád císaře Josefa I, jehož obsah tvořilo převážně procesní právo. Mladý věk byl jako okolnost zmírňující trest, protože taková osoba byla považována za rozumu nedostatečného a nesměla svědčit či být mučena.

Následný Hrdelní řád Marie Theresie z roku 1768 byl první rakouský hrdelní řád a významný dokument pro soudnictví ve věcech mládeže.³¹ V tomto dokumentu se o mladistvých můžeme dočíst hned v 1. díle, článku 11. § 6, kde jsou nedospělé osoby rozděleny do tří skupin.

1. Děti do věku 7 let, které nebyly trestně odpovědné. Trest dítěti mohli dát pouze rodiče nebo učitelé, a to s předpokladem, že si dítě uvědomovalo svůj čin a udělalo tak s úmyslem.
2. Děti do 14 let a osoby tomuto věku blízké. Tato skupina osob byla už trestně odpovědná a mohl jim být uložen přiměřený trest, nikoli trest těžký nebo trest smrti. Trest smrti přicházel v úvahu pouze v případě, že se mladistvý dopustil činu s jasným zlým úmyslem (tzv. „zlosinně“)
3. Osoby do 16 let. U těchto osob byla možnost zmírnit tresty v případě, že zde byla přítomna naděje na nápravu.³²

V druhé polovině 18. století se zrodil nový náhled na trestání. Společnost totiž dospěla k závěru, že přísný trest neřeší veškeré problémy s kriminalitou. Zastánci osvícenského liberalismu (např. Beccaria, Rousseau, aj.) byli zásadně proti krutosti trestání a účelem trestu měla být především náprava. Tato myšlenka

³¹ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s.14, 15.

³² PRUŠÁK, Josef. O příčetnosti osob mladistvých a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského. V Praze: [s.n.], 1899.s. 68-69.

nabrala na významu v trestání mladistvých. Promítla se rovněž v zákonech, které byly předchůdci pro Rakouský trestní zákon z roku 1852.³³

Rakouský trestní zákon z roku 1852 rozděloval nejen trestní odpovědnost, ale i tři období:

- období vyloučení trestní odpovědnosti a naprosté nepřičetnosti neboli – věk dětský a to do 10. roku života.
- období zmenšené trestní odpovědnosti a přičetnosti – osoba nedospělá, od 10. do 14. roku života.
- období mírnějšího trestání – věk mladistvý, od 14. do 20. roku života.³⁴

Trest pro nedospělého pachatele měl podobu uvěznění na odděleném místě, trval od jednoho dne až do šesti měsíců. Při výměře trestu se bral ohled na povahu a vážnost činu, věk pachatele a povahu jeho mysli neboli jestli trestný čin spáchal zlomyslně nebo jestli zde byla či nebyla přítomná svobodná vůle. Jakmile pachatel dovršil 14. rok svého života, tak se stal plně trestně odpovědný a věk už měl pouze vliv na jeho trestnost. V této době byl věk jako polehčující okolnost pouze do 12. roku života, to chránilo před uložením trestu smrti či doživotního uvěznění.

2.2 Období přelomu 19. a 20. století

Přelom 19. a 20. století je významným milníkem ve změně názorů v přístupu k ohrožené a delikventní mládeži, to lze doložit díky obsahu důvodové zprávy vládního návrhu nového rakouského trestního zákona z roku 1910, ve kterém se uvádělo následující: „*Ustanovení trestního zákona o zacházení s dětmi a mladistvými dle práva trestního tvoří jednu z nejzanedbanějších a nejškodlivějších částí zákona trestního.*“³⁵ Změna názorů na problematiku mládeže ovlivnila vývoj péče o mládež. Praxe však nečekala na výsledek boje mezi pozitivistickou a klasickou školou trestního práva a snažila se prosadit ideu

³³ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 16–17.

³⁴ PRUŠÁK, Josef. Rakouské trestní právo. Díl všeobecný. Praha: Všehrad, 1912. s. 77.

³⁵ VÁLKOVÁ, Helena. Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2. s.17, 18.

mravní záchrany mladistvých pachatelů a byly zde projeveny snahy o vypracování samostatného zákona o zacházení s mládeží. Jelikož trestní zákoník z roku 1852 byl jen aktualizovaný zákoník z roku 1803, tak to přimělo tehdejší vládu k vypracování osnovy pro „Zákon o trestání a trestní ochraně osob mladistvých“. Návrh byl v letech 1907 a opětovně 1909 předložen sněmovně. Osnova vložila mezi dětství a dospělost mezistupeň mladistvý, což byla osoba ve věku od 14 do 18 let. Tento věk byl popsán jako věk pochybné přičetnosti. Následkem bylo to, že soud musel u každého jednotlivého případu zkoumat, jestli pachatel dosáhl takové úrovně duševní dospělosti, aby mohl být uznán přičetným. Osnova označovala nedospělého a tím pádem nepřičetného toho, kdo není schopen na základě svého opožděného vývoje rozpoznat bezprávnost svého jednání. V takovém případě se mladistvý neměl předávat soudci, ale být potrestán doma rodiči. Ze samotné osnovy lze poznat, že jde o snahu vytrhnout ustanovení z obecného trestního zákona a vytvořit zákon samostatný, protože trestání nedospělých a dospělých je rozdílné. Díky této iniciativě dochází k postupnému zařazování zvláštního trestního práva mladistvých do systému výchovy mládeže. Návrh zákona v otázce mladistvých byl mnohokrát přepracován, ale k přijetí zákona, kvůli rozpadu Rakouska-Uherska, bohužel nedošlo.³⁶

2.3 Vznik Československé republiky

Na území Československé republiky byl po jejím vzniku v platnosti stále rakouský trestní zákoník z roku 1852, který tvořil prozatímní platné trestní právo. Co se týče území Slovenska a Podkarpatské Rusi, tak zde bylo platné právo uherské.³⁷

V případě srovnání trestního zákonodárství mezi rakouským územím a Slovenskem s Podkarpatskou Rusí, tak právní úprava mluví ve prospěch Slovenska a Podkarpatské Rusi. Je to z toho důvodu, že už v roce 1908 zde byly

³⁶ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 19–22.

³⁷ VÁLKOVÁ, Helena. Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2. s. 19.

vytvořeny základy pro zvláštní hmotné trestní právo mládeže. Následně došlo i ke zřízení soudů pro mládež a úpravě řízení před nimi.

V roce 1922 byla vypracována osnova zákona. Ta bohužel nebyla představena Národnímu shromáždění. Až druhá osnova, která vycházela z rakouského trestního práva mládeže, se dočkala svého představení v poslanecké sněmovně. Dne 11. března 1931 byl přijat zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, který ucelil předpisy o trestání mládeže. Zákon si vyžádal současné změny organizace veřejné správy a spolu s tím došlo k vyřešení sociální péče o mládež zvláště mravně vadnou a ohroženou.³⁸

Úvod důvodové zprávy k tomuto zákonu obsahoval následující tvrzení: „*Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čelití trestem, nýbrž že je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. ...Čeliti tomuto zlu zavčas, a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k právní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky.*“³⁹

Zákon z roku 1931 důkladně a komplexně vymezil trestní odpovědnost mladistvých ve věku 14 až 18 let, dále upravoval procesní postavení mladistvého spolu s průběhem trestního řízení vedeného proti němu a byl platný pro všechny mladistvé na území Československé republiky. Upravil také trestně právní následky činů mladistvých a nazval je provinění. Nově pojímal účel a zvláštní odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Trestná činnost se projednávala v trestním řízení proti mladistvým a obecné trestně-procesní předpisy se uplatnily jen v případě, že zákon o trestním soudnictvím nad mládeží tuto speciální úpravu neobsahoval. Značná změna nastala také ve zjednodušení řízení ve věcech mládeže a díky tomu se celý proces urychlil. K úpravě došlo i v alternativách vazebního stíhání mladistvých, u odchylek hlavního líčení v zájmu omezení případných nepříznivých vedlejších dopadů. Byl rozšířen okruh osob, které byly

³⁸ ZEZULOVÁ, Jana. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 32, 33.

³⁹ MIŘIČKA, A., SCHOLZ, O. O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932, s. 1.

oprávněné podat opravný prostředek, samozřejmě ve prospěch mladistvého a spoustu dalších. Zákon na tehdejší dobu obsahoval spoustu progresivních norem, díky kterým zákonodárce jasně prohlásil svoji vůli upřednostnit nápravu před trestáním.

Na tu dobu velmi moderní zákon platil v plné působnosti pouze osm let (1. října 1931 – 29. září 1938), do události, kdy došlo k odtržení československé pohraniční oblasti a přičlenění k Velkoněmecké říši na základě mnichovské dohody v září 1938 a následnému jednostrannému vyhlášení Protektorátu Čech a Moravy říšským kancléřem 16. března 1939. Po této události se na všechny obyvatele protektorátu, kteří se stali říšskými občany vztahovaly říšské předpisy. Pro mládež německé národnosti zde byl německý zákon o soudnictví nad mládeží (Jugendgerichtsgesetz z roku 1932) a později jej nahradil nový zákon (Reichsjugendgerichtsgesetz z roku 1943). Ostatní mladiství, kteří se stali 16. března 1939 státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava, se řídili podle dosavadního zákona z roku 1931 a to jen v případě, že se nedopustili trestné činnosti proti německé říši, u nich se poté použily německé trestní předpisy. Dne 4. května 1945 bylo toto přerušení plné působnosti zákona z roku 1931 ukončeno. Zákon se poté mohl znovu používat vůči všem mladistvým žijícím na území tehdejší Československé republiky. Další smutná událost pro tento zákon na sebe nenechá dlouze čekat a po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 byly zahájeny práce na novém trestním zákonu, které byly v duchu sovětského trestního zákonodárství. Nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. nabyl účinnosti a zákon z roku 1931 byl zrušen bez náhrady k 1. srpnu 1950. Zrušení se nevyhnulo ani soudům pro mládež.⁴⁰

2.4 Od roku 1950 do roku 1989

Problematika mladistvých pachatelů byla zákonem č. 86/1950 Sb. opět začleněna mezi obecné trestněprávní předpisy. Trestní zákon z roku 1950 se vypořádal s mladistvými v osmi ustanoveních. Za zmínku stojí § 58 trestního

⁴⁰ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. XI, XII.

zákonu z roku 1950, který upravoval podmínky, díky kterým soud mohl upustit od potrestání mladistvého.⁴¹ Byly to případy kdy:

- Nemohl mladistvý z omluvitelného důvodu plně rozpoznat, že jeho jednání je pro společnost nebezpečné.
- Trestný čin byl menšího významu.
- Měl soud za to, že ochranná výchova soudem nařízená splní účel trestu.⁴²

Díky trestnímu řádu z roku 1950 bylo možné, aby prokurátor zastavil trestní stíhání vůči mladistvému. Tato ustanovení byla použita v novelách trestního zákona č. 63/1956 Sb. a v zákoně o trestním řízení č. 64/1956 Sb. To se už však neobjevilo v novějším trestním zákoně č. 140/1961 Sb., a v trestním řádu č. 141/1961 Sb. (dále jen „trestní řád“, „tr.ř.“).⁴³

Začátek 80. let byl ve světle přípravných prací pro předělání trestních zákonů. Byly zde snahy zapracovat do zákona možnosti uložit mladistvému závazky, pokyny nebo povinnosti pro jeho zapojení zpátky do společnosti, ale tato myšlenka bohužel nebyla prosazena a následné novely trestních předpisů v 90. letech bohužel neobsahovaly úpravu navrhovanou v předchozí dekádě.⁴⁴

2.5 Od roku 1989 do nabytí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb.

Roku 1991 pracovní skupina Ústavu státu a práva ČSAV vydala návrh novelizace trestněprávních ustanovení, který ve stručnosti, měl upravit směrem k výchově jedince a prokurátor měl v každém jednotlivém případě posoudit, zda mladistvý dosáhl takové mravní a duševní vyspělosti, od které se mohla posuzovat trestní odpovědnost. Tato novelizace směřovala k tomu, aby mladistvý vedl řádný život i poté co byl podmíněně odsouzen. Návrh pracovní skupiny měl díky

⁴¹ VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2. s. 37.

⁴² Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon, § 58.

⁴³ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. XIII.

⁴⁴ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4. s. 78–82.

podmíněnému zastavení trestního stíhání překonat možnosti výchovného řešení případů mladistvého před jeho odsouzením.⁴⁵

Po dobu neuvěřitelných 63 let se v tehdejší Československu a po jejím rozpadu nenacházel samostatný trestní zákon pro mládež. Trestněprávní reforma provedena v roce 1989 se legislativy v soudnictví nad mládeží nijak výrazně nedotkla, ale projevila se v používání nových trestně právních i trestně procesních institutů, kterými byly zejména upuštění od potrestání, obecně prospěšné práce a odklony od trestního stíhání ve formě narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Zmíněné alternativní řešení trestních věcí se vztahovalo na všechny pachatele bez ohledu na věk a tím pádem nebylo možné reagovat na zvláštnosti kriminality mládeže.

Roku 1997 začala skupina pověřených odborníků pracovat na předloze nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže v rámci Komise pro rekodifikaci trestního práva hmotného i procesního vytvořené na ministerstvu spravedlnosti. Činnost komise byla podpořena a urychlena přijetím usnesení vlády č. 687/1999, které uložilo ministerstvu spravedlnosti úkol připravit návrh nového zákona s obsahem samostatné úpravy trestního práva mládeže. Na základě analýz provedených touto pracovní skupinou v letech 1997 až 1999 byla na začátku roku 2000 vytvořena první neoficiální osnova o trestním soudnictví nad mládeží. Pracovní skupině byl v též roce schválen věcný záměr nového zákona a začala práce na paragrafovém znění zákona s pozměněným názvem – „Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.“ Návrh byl začátkem roku 2001 předložen vládě.⁴⁶

Situace se stala příznivější až po volbách v roce 2002, kdy se nová vláda rozhodla návrh zákona opětovně projednat. Po připomínkách k návrhu zákona došlo ke dvěma značným změnám: 1) odstranění nového institutu ochranné rodinné výchovy, 2) vynětí kategorie mladých dospělých, to je osob ve věku od 18 do dovršení 21 let. Tímto způsobem pozměněný návrh zákona byl následně, na

⁴⁵ VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2. s. 39–43.

⁴⁶ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. XIII, XIV.

doporučení ústavněprávního výboru, projednán a schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky. Senát Parlamentu České republiky návrh zákona schválil dne 25. června 2003. Po podpisu prezidentem republiky byl nový zákon pod č. 218 uveřejněn ve sbírce zákonů a nabyl účinnosti 1. ledna 2004. Došlo k uzavření mnohaleté cesty přípravy a legislativního projednávání zákona, který zákonodárce zkráceně nazval „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“. Po těchto skutečnostech byla zahájena další velice náročná etapa, a to aplikace zákona v soudní praxi.⁴⁷

⁴⁷ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. XIV.

3. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Dnem 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“ či „ZSVM“).

ZSVM vychází z řady obecných principů, které jsou zakotveny v trestněprávních normách, ale ve vztahu k obecnému trestnímu právu, jde o normu speciální.

Předmětem úpravy ZSVM je trestní odpovědnost mládeže, ukládání opatření za protiprávní činy, řízení ve věcech mládeže a následný výkon těchto opatření, čímž dochází k vymezení věcné působnosti tohoto zákona. Jde o komplexní úpravu hmotně právních a procesně právních aspektů trestání mládeže spolu s vymezením sankcí, které lze mládeži uložit za protiprávní činy.

ZSVM dále vymezuje rozdíly speciální právní úpravy mládeže oproti obecné úpravě a předpisům, které s tím souvisí, zejména v trestní zákoníku. Je platný pro všechny osoby mladší 18 let, které se dopustí protiprávních činů.

Tento typ rozdělení vychází také z čl. 32 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), který zaručuje zvláštní ochranu dětem a tím pádem i mládeži. Evropská unie také nezhálela a zaměřila se na speciální ochranu „zranitelných“ podezřelých, do níž se děti také řadí. Výsledkem bylo sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte. Obsah tvoří ustanovení o zranitelné pozici dětí, kterými se podle čl. 1 úmluvy rozumí všechny lidské bytosti mladší 18 let a osoby, které nabyly zletilost dříve.⁴⁸

3.1 Restorativní justice

Klíčové ustanovení § 1 odst. 2 ZSVM vyjadřuje účel zákona a současně s tím i filozofii tzv. *restorativní* (obnovující) justice. Z této filozofie zákonodárce při

⁴⁸ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 2-4.

tvorbě ZSVM vycházel. Cílem ZSVM je dosažení kladných výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže metodami pozitivního působení. Důraz však klade na výběr opatření, které bude pro danou osobu vhodné a přispěje ke správnému sociálnímu vývoji dospívajícího. Dále také snížit riziko jeho budoucí kriminální kariéry. Díky *restorativní* justici nabývá výkon trestní spravedlnosti zcela nové podoby, protože přináší prostor pro uplatnění velkého množství alternativních řešení. Zvláštní význam je přikládán technikám a mechanismům, ve kterých je obviněný veden k uvědomění své viny za čin a z tohoto činu vyplývajících důsledků, ale i k pochopení celého případu. Dále k vyvození osobní odpovědnosti za nápravu způsobené újmy a za přizpůsobení svého chování normám, které společnost obecně uznává.⁴⁹

Díky tomuto pojetí *restorativní* justice dochází k většímu zapojení poškozených do celého trestního řízení a objevují se i takové systémy možných opatření obsahující odklony, které slouží k odklonu trestního řízení mimo hlavní líčení a dojít tak výsledku jinak než rozhodnutím o vině a trestu. Je to tedy opatření u mladistvých, díky kterému dochází k rozdílnému přístupu k řešení konkrétní trestní věci. Lze tedy obecně říct, že v řízení ve věcech mladistvých se dává přednost postupům, které přispívají k předcházení trestné činnosti před opatřením represivní povahy.⁵⁰

3.2 Vztah speciality

Jak už jsem psal na začátku této kapitoly, ZSVM je normou speciální a v § 1 odst. 3 je upraven vztah speciality tohoto zákona vůči obecným právním předpisům, kterými jsou:

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“, „tr.z.“)
- zákon č. 141/1961 Sb., Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

⁴⁹ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 3.

⁵⁰ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 3.

- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád⁵¹

V případě, že ZSVM nemá speciální ustanovení, použije se podle povahy věci některé ustanovení z právních předpisů uvedených výše. V některých případech ZSVM upravuje úplně nový institut, který obecné právní předpisy vůbec neznají a v takovém případě se obecné právní předpisy použijí, jen pokud jde o zcela obecnou úpravu. Občanský soudní řád se vztahuje pouze na řízení s osobami mladšími 15 let.

V odlišných případech ZSVM upravuje jenom dílčí otázku, např. délku promlčecí doby v § 8 odst. 1 nebo požadavek u zákazu činnosti, aby uložení opatření nebylo na potíž přípravě na budoucí povolání a upravuje také horní hranici sazby tohoto opatření.⁵²

3.3 Vymezení pojmů

Zákon v ustanovení § 2 (a dalších) vymezuje základní pojmy, které považují za nezbytné představit pro účely této práce, jako i pochopení jednotlivých souvislostí. Dále také pojmy z ostatních právních předpisů objevující se v této práci.

Protiprávní čin – pojem, který užívá ZSVM a jedná se o nadřazený pojem pro tři kategorie protiprávních činů, kterými jsou trestný čin, provinění a čin jinak trestný.⁵³

Trestný čin – ve smyslu ustanovení § 13 tr.z. se trestným činem rozumí „protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba

⁵¹ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 5.

⁵² BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 4.

⁵³ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5. s. 7.

úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“

Trestní zákoník nám rozděluje trestné činy na přečiny a zločiny. „*Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.*“⁵⁴

Provinění – označuje trestný čin spáchaný mladistvým. Jedná se o jiné terminologické pojetí pro trestný čin. ZSVM žádná provinění nevymezuje a z tohoto důvodu výslovně zdůrazňuje, že pokud tento zákon nestanoví jinak, platí pro posouzení provinění trestní zákoník. Tato jiná terminologie se vztahuje k právním následkům, u kterých ZSVM používá pojem opatření, protože tento termín lépe vystihuje povahu společenské reakce na protiprávní činy mládeže. Tato změna v terminologii vychází z principu restorativní justice a vyjadřuje odlišný přístup k postihu obou kategorií mládeže.⁵⁵

Čin jinak trestný – tento pojem nám vymezuje čin, který je v daném okamžiku beztrestný, i když za jiných podmínek by trestný byl. Čin jinak trestný lze užít v několika významech. Předně tento termín používá ZSVM pro případ absence formálních znaků trestného činu – věk, přičetnost, rozumová a mravní vyspělost u mladistvých. Činu jinak trestného se dopustí dítě mladší patnácti let, které není trestně odpovědné z nedostatku věku. Dále se jej dopustí osoba nepřičetná a tím pádem není trestně odpovědná. V poslední řadě mladistvý, který v době spáchání činu má nedostatek rozumové a mravní vyspělosti.⁵⁶

Opatření – je právní sankce, která nám představuje základní hmotněprávní formu reakce na provinění. Jak už vyplývá z § 9 ZSVM je jejich smyslem vytvořit

⁵⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v posledním znění, § 14.

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s 12, 13.

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5. s. 7.

příznivé podmínky pro budoucí sociální a duševní rozvoj mladistvého. Při ukládání opatření se bere ohled na individuální osobnost mladistvého, a to i na poměry, ze kterých pochází. Smysl opatření je spíše preventivní než represivní.⁵⁷ Mladistvému je možné uložit tato opatření:

- a. Výchovná opatření
- b. Ochranná opatření
- c. Trestní opatření⁵⁸

Mládež – je nadřazený pojem pro děti mladší patnácti let a pro mladistvé. Tento druh dělení má význam v tom, jak budou dané osoby posuzovány a jaké budou následky jejich protiprávních jednání.⁵⁹

Dítě – dítětem mladším patnácti let je „ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku.“⁶⁰ Trestní odpovědnost začíná dnem následujícím po patnáctých narozeninách jedince, protože jen v tomto okamžiku osoba dovršila patnáctý rok života.⁶¹ Takové počítání času je praktické pro orgány činné v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“), protože díky tomu nemusí zjišťovat přesný čas narození jedince a odpovídá to počítání času podle § 139 tr.z..⁶²

Mladistvý – mladistvým je „ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku; má se za to, že mladistvým je i ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku, ale u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání provinění překročil

⁵⁷ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 28.

⁵⁸ SOTOLÁŘ, Alexander. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 73.

⁵⁹ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5. s. 7.

⁶⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, § 2.

⁶¹ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5. s. 7.

⁶² BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 7.

osmnáctý rok věku.“⁶³ Mladistvý je trestněprávní pojem, se kterým je spojen začátek trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchané provinění. V případě, že se fyzická osoba dopustí činu jinak trestného v den svých patnáctých narozenin, nebude pro nedostatek věku trestně odpovědná. U mladistvých je speciálním způsobem upravena trestní odpovědnost i sankce. Platí pro ně zvláštní pravidla v případě trestního řízení. V neposlední řadě nesmíme pojem mladistvý zaměnit s občanskoprávním pojmem nezletilý, protože dřívější nabytí zletilosti před dovršením osmnáctého roku života je pro trestní odpovědnost bez významu.⁶⁴

Trestní odpovědnost – trestně právní odpovědnost se v trestním právu hmotném se skládá ze dvou prvků:

- základ trestní odpovědnosti
- právní následek trestní odpovědnosti⁶⁵

Z hlediska dosaženého věku rozlišujeme období absolutní trestní neodpovědnosti, relativní trestní odpovědnosti a absolutní trestní odpovědnosti.⁶⁶ Trestně odpovědnou mladistvou osobu je fyzická osoba, která v momentě spáchaní protiprávního činu splňuje požadovaný věk (§ 25 tr.z.), je příčetná (§ 26 tr.z.) a dostatečně rozumově a mravně vyspělá (§ 5 ZSVM).

3.4 Základní zásady ZSVM

ZSVM v § 3 definuje **obecné trestněprávní principy**, které tvoří oporu pro každý demokratický právní stát a **základní zásady** této speciální normy požadující, aby veškeré opatření, postupy a prostředky byly užity k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte nebo mladistvého do širšího sociálního prostředí a tím přispět i k prevenci kriminality. Tyto principy a zásady

⁶³ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 2.

⁶⁴ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5. s. 7.

⁶⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír. Cesty individualizace trestní odpovědnosti či konstatování trestní neodpovědnosti: hmotně právní nebo procesně právní problém? Právní obzor, 2005, roč. 88, č. 1. s. 18. ISSN 0032-6984.

⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 37, 38.

definuje výslovně a komplexněji, než je tomu tak u jiných právních předpisů. Jsou formulovány díky získaným poznatkům při provedení komparativní analýzy zahraničních trestněprávních předpisů, zkušenostem získaných v provedených kriminologických výzkumech a dochází i k propojení s tradicemi prvního československého zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931.⁶⁷

Základní zásady ZSVM jsou:

Zásada zákazu retroaktivity k tíži pachatele – Je prvotní zásada v ZSVM vycházející ze zásady *nullum crimem sine lege* (lat. "žádný zločin bez zákona"), *nulla poena sine lege* (lat. "žádný trest bez zákona").⁶⁸ Tato zásada zákazu retroaktivity se použije i v případě, že jde o návaznost ZSVM na trestní zákoník. Zásada vychází z požadavku stanovit předem zákonné podmínky viny pachatele a spolu s tím i právní následky jeho jednání a kritérií pro soudní postih.⁶⁹

Zásada preference alternativ k trestním opatřením – ZSVM preferuje alternativní postupy a opatření, které jsou zaměřené na sociální integraci mladistvých a prevenci v neprospěch trestních opatření. Trestní opatření je možno užít jen v případě, že by užití alternativ nevedlo k naplnění účelu ZSVM.

Zásada přiměřenosti ukládaného opatření na základě individualizace osobnosti konkrétního pachatele a spáchaného činu – Je nezbytné, aby se vždy přihlíželo k tomu, komu je dané opatření ukládáno a také k povaze a stupni společenské škodlivosti spáchaného protiprávního činu. Opatření uložené nepřiměřeně, může mít opačný efekt jeho účelu vzhledem k nízkému věku osoby. Nezbytné je také to, aby bylo opatření přiměřené osobnosti pachatele, která je utvářena i prostředím ve kterém žije. ZSVM proto v § 55 ukládá OČTŘ povinnost zjišťovat u mladistvého jeho poměry. Důraz je kladen i na zákaz diskriminace dítěte či mladistvého.

⁶⁷ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 24.

⁶⁸ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 11.

⁶⁹ VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 24.

Zásada ochrany soukromí mladistvých a dětí – Tato zásada vychází z prvorepublikové právní úpravy mládeže a je v souladu s Ústavou ČR a mezinárodními normami. Upravuje obecnou zásadu veřejnosti. Řízení s mladistvými a dětmi je neveřejné a osoby, které v rámci řízení přijdou do kontaktu s informacemi týkající se mladistvého jsou vázány mlčenlivostí. Taková ochrana soukromí je zvýšena z důvodu nebezpečí stigmatizace mladistvého trestním řízením a také k zabránění dalších negativních faktorů spojených s publicitou případu. Spolu s touto zásadou ZSVM připomíná i zásadu z LZPS a trestního řádu, kterou je presumpce nevinny.^{70 71}

Zásada včasného a rychlého projednání věcí – Nepochybně tvoří jeden ze základních požadavků právního státu a u mládeže nabývá speciálního významu. Jelikož se jedná o dítě nebo mladistvého s neukončeným rozumovým, mravním a sociálním vývojem, tak je značná šance, že rychlá a spravedlivá reakce na protiprávní čin bude skvělou prevencí dalšího delikventního chování.

Zásada uspokojení potřeb poškozeného – Tento princip, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobenou protiprávním činem nebo jiného zadostiučinění, by se měla v řízení ve věcech mládeže uplatňovat, a to přednostně ve všech případech. Výjimku tvoří případy, ve kterých zákon výslovně v ustanovení upřednostní jiný účel řízení. Tato zásada je promítnuta v několika dalších ustanoveních (např. § 46, § 68, §70 odst. 3) a výslovně žádá, aby škoda poškozenému nahrazena nebo byl jiným přiměřeným způsobem odškodněn. K této zásadě se také váže **institut přiměřeného zadostiučinění**. Je to možnost jinak odčinit újmu způsobenou trestným činem za nemajetkovou újmu. Tento jiný způsob má podobu finanční kompenzace, veřejné omluvy, osobní pomoci poskytnutá poškozenému s jeho souhlasem apod. Institut přiměřeného zadostiučinění lze použít i pro případy, ve kterých došlo při spáchání protiprávního činu k újmě majetkové. I v tomto případě bude poškozený preferovat náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích a teprve sekundárně by se spokojil

⁷⁰ Presumpce nevinny – jedná se o právní domněnku, která spočívá v nahlížení na obviněného jako nevinného. Takto se na danou osobu nahlíží v rámci trestního nebo přestupkového řízení, dokud není pravomocně rozhodnuto o jeho vině.

⁷¹ BRUCKNEROVÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 12.

s omluvou a následným uvedením poškozené věci do původního stavu nebo jinou formou zadostiučinění.

Zásada individualizace v přístupu k dospívajícímu – Zásada promítnuta do procesní oblasti neboli do způsobu vedení řízení. V ustanovení § 41 ZSVM se tato zásada projevuje ve způsobu provedení úkonů řízení ve věcech mladistvých, kde je zdůrazněno, že při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých je nutno jednat se zúčastněnými osobami tak, jak si to žádá význam a výchovný účel řízení. V případě jednání s mladistvými je nutno přihlídnout k věku mladistvému a duševní vyspělosti. Postup musí být přiměřený, aby nedošlo k narušení psychické a sociální rovnováhy a vývoj mladistvého byl co nejméně ohrožen. Z tohoto důvodu ZSVM stanoví, aby úkony spojené s přípravným řízením, kterých se mladistvý účastní, prováděl orgán PČR specializovaný k úkonům v trestních věcech mladistvých osob, státní zástupce specializovaný ve věcech mládeže nebo soudce pro mládež.⁷²

⁷² VÁLKOVÁ, Helena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 28, 29.

4. Trestní odpovědnost mladistvých

Ve smyslu § 109 tr.z. je trestní odpovědnost mladistvých upravena v ZSVM. Podle této právní normy se postupuje ve všech případech s výjimkou těch, kde to výslovně stanoví jinak.

Stejně jako u dospělých vychází trestní odpovědnost mladistvých ze dvou základních prvků, kterými jsou:

1. Trestný čin, který je označen jako provinění a jde o základ trestní odpovědnosti (vina).
2. Sankce, která je v ZSVM označována pojmem opatření (§ 9 a násl. ZSVM).

Vedle sankcí a místo nich se u mladistvých uplatňují jako speciální formy kvalifikované trestně-právní reakce za spáchané provinění alternativy k potrestání mladistvého. Těmito alternativami jsou:

- upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 a 14 ZSVM)
- odstoupení od trestního stíhání (§ 70 a násl. ZSVM)
- podmíněné zastavení trestního stíhání
- narovnání
- podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Tyto možnosti odpovídají důrazu kladené zákonodárcem na restorativně orientované řešení trestních věcí dospívajících pachatelů.⁷³

ZSVM po vzoru zákona z roku 1931 zavedl v § 5 odst. 1 tzv. **relativní přičetnost** (relativní trestní odpovědnost). Podle tohoto ustanovení mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není trestně odpovědný.⁷⁴ Tento druh trestní odpovědnosti byl zaveden z toho důvodu, aby bylo možné reagovat na situace, kdy nedostatek zralosti mladistvého, vyvolaný

⁷³ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právní učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s. 491.

⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 37.

opozděným sociálním vývojem vedl ke spáchání provinění, ke kterému by později už nedošlo.

Relativní trestní odpovědnost rozpoutala mezi odbornou veřejností diskusi a vznikly dva názory. První je ten, že relativní trestní odpovědnost je třeba chápat jako speciální důvod nepřičetnosti. Druhý názor je, že se jedná o samostatný důvod vylučující trestní odpovědnost.

Šámal se na základě dosažených poznatků z literatury přiklání k názoru, že se jedná o speciální důvod nepřičetnosti. Svůj názor odůvodňuje tím, že v § 5 odst. 1 ZSVM je trestní odpovědnost mladistvého vymezena kritérii, které trestně právní teorie i trestní zákon užívají k vymezení nepřičetnosti, ale pojem duševní poruchy jsou zde nahrazeny pojmem rozumové a mravní vyspělosti. Dále také odůvodňuje tím, že za podmínku přičetnosti je pokládán určitý věk, tak proto je § 5 odst. 1 ZSVM třeba chápat jako speciální důvod nepřičetnosti, a ne jako samostatný důvod vylučující trestní odpovědnost, protože to vyplývá ze samotné formulace tohoto ustanovení, které je podobné jako u nepřičetnosti. Také to vyplývá ze samotné důvodové zprávy k tomuto zákonu, kde se výslovně uvádí pojem podmíněné přičetnosti a dále také i z názorů obsažených v nauce trestního práva, která to považovala za zvláštní druh nepřičetnosti.⁷⁵

Ti, kteří se naopak přiklání k samostatnému důvodu vylučující trestní odpovědnost, odůvodňují svůj názor tím, že toto pojetí je běžné i v nauce a praxi jiných evropských právních systémech určené pro mladistvé. Dále také poukazují na samotný vztah speciality ZSVM vůči trestnímu zákonu (§ 1 odst. 3 ZSVM). Podmínka rozumové a mravní vyspělosti je v ZSVM vymezena speciálním ustanovením (§ 5 odst. 1) a jedná se o podmínku samostatnou, tudíž její splnění je k určení trestní odpovědnosti mladistvého nezbytné. Spolu s tím je také nutné splnit podmínku věku a přičetnosti. V trestně procesní rovině se tento názor projevuje tak, že místo zastavení trestního stíhání mladistvého nebo jeho zproštění obžaloby z důvodu nepřičetnosti se upřednostní důvod ten, že skutek

⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*. 2004, 2. ISSN 1210-6410. s. 47-52.

se sice stal, ale není proviněním z důvodu nedostatku rozumové a mravní vyspělosti jedince.

Dle názoru Sotoláře je zde hlavním argumentem skutečnost, že § 5 odst. 1 ZSVM vychází z normálního, a ne patologicky opožděného (např. retardovaného) duševního vývoje. Jedinec nemusí nutně dosahovat rozumové a mravní úrovně běžné u jeho ročníku i když netrpí žádnou duševní poruchou. Proto v tomto určitém případě ZSVM umožňuje nevyvozovat vůči mladistvému trestní odpovědnost.⁷⁶

4.1 Věk

Jak už bylo zmíněno v kapitole vymezení pojmů, tak mladistvým se dle § 25 tr.z. a § 2 odst. 1 ZSVM rozumí ten, kdo v době spáchání provinění „dovršil patnáctý a nepřekročil osmnáctý rok věku.“ Odpovědnost tedy nastává až dnem následujícím po dni patnáctých narozenin. V souladu se zásadou počítání času uvedenou v § 139 tr.z. se den narozenin ještě do dané doby nezapočítává. Co se horní hranice věkové hranice týče, rozumí se mladistvým pouze osoba, která nedovršila osmnáctý rok věku. Zde také platí již zmíněná zásada počítání času, protože na provinění spáchané v den osmnáctých narozenin, se bude vztahovat mírnější režim ZSVM.

Nesmím opomenout důležitou věkovou hranici, kterou je dovršení devatenáctého roku života. ZSVM umožňuje prodloužení ochranné výchovy, která byla mladistvému uložena, až do dovršení jeho devatenáctého roku života (§ 22 odst. 2 ZSVM). Je tomu stejně i u dovršení dvanácti a nepřekročení patnácti let pachatele činu jinak trestného (§ 93 odst. 2 ZSVM). Tyto věkové hranice se už netýkají základu trestní odpovědnosti, ale trestněprávních následků za provinění a čin jinak trestný.⁷⁷

⁷⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s.498, 499.

⁷⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s. 495–497.

4.2 Příčetnost

Jako dalším předpokladem trestní odpovědnosti pachatele trestného činu je příčetnost pachatele. Pojem příčetnost není normativně vymezen v žádném z trestních zákonů.⁷⁸ V § 26 tr.z. se můžeme dočíst negativního vymezení nepřičetnosti, které zní: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“⁷⁹ Touto definicí je myšlena duševní porucha, která v době spáchání provinění měla za následek to, že mladistvý nemohl dostatečně rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Z důvodu duševní poruchy (§ 123 tr.z.) byla složka ovládací nebo rozpoznávací (nebo obě), u pachatele vymizelá.⁸⁰

4.3 Rozumová a mravní vyspělost

Posledním předpokladem trestní odpovědnosti mladistvého je dostatečná rozumová a mravní vyspělost. To znamená, že trestní odpovědnost mladistvých je podmíněna takovým stupněm rozumové a mravní vyspělosti, aby byl schopný rozpoznat protiprávnost spáchaného činu a ovládnout své jednání (§ 5 odst. 1 ZSVM).⁸¹ V případě, že mladistvý v době spáchání provinění nebyl dostatečně rozumově a mravně vyspělý, tudíž nebyl schopen rozpoznat nebezpečnost činu, tak se s ním bude zacházet jako s dítětem mladším patnácti let.⁸²

Nedostatečná rozumová a mravní vyspělost není důsledkem choroby (např. mentální retardace), ale je to z důvodu nedokončeného procesu vývoje a dospívání, protože jde o proces, který neprobíhá u všech jedinců stejně.⁸³

⁷⁸ Vztah nepřičetnosti k trestnému činu opilství | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 1999 [cit. 21.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/vztah-nepricetnosti-k-trestnemu-cinu-opilstvi>

⁷⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 26.

⁸⁰ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 17.

⁸¹ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s. 496.

⁸² BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 231.

⁸³ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 441.

Jak je patrné, tak tento předpoklad je složen ze dvou částí, které se vzájemně ovlivňují. Složka rozumového vývoje je charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení. Úroveň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení.⁸⁴ Složka mravního vývoje zahrnuje proces, ve kterém si osobnost mladistvého v průběhu individuálního vývoje přivlastňuje normy chování, které platí v daném období ve společnosti. Tyto normy chování se pak následně přeměňují na osobní a morální hodnoty.⁸⁵

Rozumová a mravní vyspělost mladistvého se musí posuzovat jednak ve vzájemné souvislosti, jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých. Pro oba případy platí, že se bude rozumová a mravní vyspělost posuzovat pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními. Spolu s tím je také na místě, aby byla tato otázka řešena na podkladě posudku znalců.⁸⁶

V případě pochybností, že mladistvý má nedostatek rozumové a mravní vyspělosti, je nezbytné přizvat dva znalce specializované na dětskou psychiku. Jeden znalec bude z oboru zdravotnictví (odvětví psychiatrie) a druhý bude z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky (odvětví psychologie). Na základě vyšetření a konzultací vyhotoví znalecké posudky.

ZSVM zde vyžaduje, aby mladistvý byl schopný si uvědomit, že dělá něco špatně a co je značně v rozporu s normami společnosti, ve které pobývá. Dále také aby byl schopný své jednání odpovídajícím způsobem ovládat.

Z tohoto důvodu nebude zpravidla složité posoudit případy, ve kterých došlo ke spáchání závažného kriminálního činu (např. vraždy, znásilnění) nebo méně závažnějšího činů (např. krádeže, vydírání), kdy si mladistvý zpravidla musel být vědom toho, že se dopouští provinění. Na druhou stranu se budou obtížněji posuzovat případy (např. omezování osobní svobody, výtržnictví, drobné

⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 42.

⁸⁵ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 18, 231.

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.09.2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

případy neoprávněného užívání cizí věci apod.), ve kterých mladistvému nemusí být z důvodu jeho duševní úrovně jasné, že se dopustil provinění.

Je nezbytné zde také uvést, že samotná nezralost mladistvého ho nezavazuje trestní odpovědnosti, protože ta je u něho vyloučena jen v případě, že je jejím důsledkem nedostatek schopnosti rozpoznávací nebo určovací (nebo obou).⁸⁷

Nedostatek schopnosti rozpoznávací znamená, že mladistvý není schopný vůbec pochopit protiprávnost, smysl a dopad tohoto činu. Pro nedostatek rozumové a mravní vyspělosti není schopný pochopit, že se jedná o čin nedovolený a právem zakázaný.

V případě, že mladistvý má nedostatek schopnosti určovací, tak není způsobilý ovládnout své jednání. Mladistvý si uvědomuje protiprávnost činu, ale není schopen v ten moment své jednání svými duševními schopnostmi regulovat.⁸⁸

⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 441–443.

⁸⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 44.

5. Zánik trestní odpovědnosti mladistvých

V momentě spáchání trestného činu nebo provinění vznikne vztah mezi státem a pachatelem činu. Pro stát vznikne povinnost pachatele stíhat a trestat, ale tato povinnost může za určitých podmínek zaniknout.⁸⁹ Tr.z. vymezuje v § 33 a násl. okolnosti, za kterých může dojít k zániku trestní odpovědnosti. Okolnosti nastávají po spáchání trestného činu a předtím, než došlo k pravomocnému rozhodnutí. Veškeré důvody zániku trestní odpovědnosti se uplatní i u mladistvých s přihlédnutím k § 7, 8 a 34 ZSVM. Jde o speciální ustanovení ohledně mladistvých k obecné úpravě obsažené v tr.z.⁹⁰

5.1 Účinná lítost

Účinná lítost, kterou nalezneme v § 7 ZSVM, se týká zániku trestnosti činu, u kterého tr.z. stanovil trest odnětí svobody nejvýše na 5 let. U mladistvého trestnost činu zanikne, jestliže:

- po spáchání provinění dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil. Tím je myšlena náhrada škody, učinění opatření potřebné k její náhradě nebo se pokusil následky odčinit jinak.
- Projevil účinnou snahu po nápravě a čin neměl pro poškozeného nebo pro společnost trvalé negativní následky.⁹¹

Z § 7 ZSVM je patrné, že tyto podmínky pro zánik je nutné splnit všechny. První podmínka je, že jde o spáchané provinění, u kterého tr.z. stanovil trest odnětí svobody na maximálně 5 let. Jelikož se ZSVM odkazuje na tr.z., tak tyto sazby jsou podle § 31 ZSVM nesnížené. Druhá podmínka je dobrovolnost neboli jednání mladistvého z vlastní vůle. Tímto jednáním projevuje upřímnou snahu odčinit způsobené následky.

⁸⁹ Okolnosti způsobující zánik protiprávnosti provinění a trestní odpovědnosti u mladistvého | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 2019 [cit. 08.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho>.

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 58–60.

⁹¹ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 7.

O nedobrovolné jednání půjde, když mladistvý jedná s vědomím, že jeho čin byl prozrazen, anebo jedná pod tlakem bezprostředně hrozícím nebo již probíhajícím trestním stíháním. Dobrovolnost se vyloučí i v případě, že mladistvý vyčkává s odstraněním následků na to, jestli bude jeho provinění odhaleno nebo ne a až následně projeví snahu následek odstranit. V písm. a) lze spatřit další stanovenou podmínku a tou je náhrada škody. Zákon neuvádí, jakým způsobem má být škoda nahrazena, pouze uvádí, že při způsobení škody je nutná její náhrada.⁹²

Další podmínkou je účinná snaha po nápravě. Tím je myšleno projevnutí lítosti mladistvého. Jedná se o jeho vnitřní postoj k jeho činu a jeho následném chování po spáchání. Lítost může být spatřena ve slovním projevu nebo když začne odstraňovat škodlivé následky. Předpoklad pro lítost je také doznání spáchaného provinění, nebo učinění prohlášení o své vině.

Brucknerová dále uvádí, že poslední předpoklad zániku trestnosti je skutečnost, že čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného ani pro společnost. Pod těmito následky se rozumí hmotné i nehmotné škody. Nehmotná újma může být např. trvalé poškození zdraví.⁹³

5.1.1 Praktický příklad k účinné lítosti

Patnáctiletý Petr a stejně starý Martin v odpoledních hodinách pomalovali část zdi budovy v Praze. Modrou barvou ve spreji nastříkali dva menší obrazce (tzv. smajlíky). Jelikož zeď už byla z části pomalovaná, tak se domnívali, že se jedná o plochu určenou ke sprejování. Těsně po činu na místo dorazila hlídka policie České republiky a oba pachatele našla. Chlapci se na místě k činu doznali a s ohledem na podezření ze spáchání **provinění poškození cizí věci (dle §228 odst. 2 tr.z.) byli hlídkou zadrženi (dle § 76 tr.ř.)**. Ke svému jednání se hned **doznali** a následující den na své vlastní náklady nakoupili prostředky pro

⁹² Okolnosti způsobující zánik protiprávnosti provinění a trestní odpovědnosti u mladistvého | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 2019 [cit. 08.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho>.

⁹³ BRUCKNEROVÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 24, 25.

odstranění barvy a během čtyř dnů **vedli zeď do původního stavu**. Správci objektu se omluvili a nabídli mu bezplatnou pomoc (brigádu) v rozsahu nejméně 20 hodin.

Svým chováním projevili **účinnou snahu po nápravě** a došlo se k závěru, že jednání mladistvých nemělo trvale nepříznivých následků pro poškozeného. Policejní orgán došel k závěru, že trestnost činu zanikla a nebyl důvod věc projednávat jinak. Dle § 159a odst. 1 tr.ř. došlo **k odložení věci**.

5.2 Promlčení trestního stíhání

Ustanovení § 8 ZSVM upravuje promlčení trestního stíhání. Přesněji se jedná o promlčení trestní odpovědnosti nebo trestnosti činu. Trestní stíhání je trestně procesní pojem, tak nezaniká jen možnost trestně stíhat mladistvého, ale zaniká jeho trestní odpovědnost. Následkem zániku trestnosti je zánik příslušného práva na stíhání mladistvého. Při promlčení je zánik trestnosti spojen s uplynutím doby, která je stanovena zákonem. S plynutím času postupně slábne, a nakonec zaniká potřeba trestněprávní reakce na provinění.⁹⁴ Samotná trestnost činu zaniká po uplynutí promlčecí doby, která je:

- 10 let u provinění, u kterého tr.z. stanoví výjimečný trest,
- 5 let, pokud se jedná o čin s trestem odnětí svobody nejméně na 10 let,
- 3 roky u ostatních provinění.⁹⁵

Z tohoto ustanovení je patrné, že jednotlivé doby pro promlčení jsou odstupňovány podle závažnosti provinění a výši trestu, která je stanovena v zákonné trestní sazbě za provinění uvedené v trestním zákoníku. Obdobně jako u účinné lítosti se přihlíží k sazbám uvedeným ve zvláštní části tr.z. a jedná se o sazby nesnížené.⁹⁶

⁹⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 66.

⁹⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 8.

⁹⁶ Okolnosti způsobující zánik protiprávnosti provinění a trestní odpovědnosti u mladistvého | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 2019 [cit. 08.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provinieni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho>.

6. Opatření ukládaná mladistvým

Opatření ukládaná mladistvým jsou právní sankcí za spáchané provinění. Z § 9 ZSVM vyplývá, že smyslem a účelem těchto opatření je vytvořit pro mladistvého patřičné podmínky pro následný rozvoj. V potaz se bere individuální osobnost mladistvého a poměry, ve kterých se pohybuje a smyslem těchto opatření je působit hlavně preventivně. Tento vytvořený systém opatření v ZSVM tvoří ucelenou a vnitřně propojenou soustavu, která umožňuje svižně reagovat na trestnou činnost mladistvých. Do tohoto ustanovení je přímo promítnut koncept tzv. *restorativní justice*, protože ZSVM má zájem na tom, aby se hledělo do budoucnosti, proto logicky by měla být přijímána taková opatření, díky kterým je možno předejít recidivě. Dominantním účelem opatření je výchovné působení spolu s ochranou před negativními jevy. Systém je tvořen třemi komponenty:

1. Výchovná opatření
2. Ochranná opatření
3. Trestní opatření⁹⁷

ZSVM v rámci tohoto systému utváří hierarchii vzájemně se doplňujících sankcí. Tuto posloupnost opatření a forem řešení trestné činnosti upravených v ZSVM je možno shrnout takto:

1. Řešení věci odklonem v trestním řízení – V tomto případě je možné použít podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání (§ 69 ZSVM). Odstoupení od trestního stíhání (§ 70 ZSVM) je odklon specifický pro mladistvé a spočívá tom, že při splnění zákonných podmínek má v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud pro mládež možnost odstoupit od trestního stíhání a následně ho i zastavit z důvodu toho, že chybí veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého.⁹⁸

⁹⁷ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2. s. 28, 29.

⁹⁸ Odklony (alternativní způsoby trestního procesu) | Vše podstatné o trestním řízení | Více o státním zastupitelství – Soustava státního zastupitelství ČR. Soustava státního zastupitelství [online]. Copyright © 2022 Nejvyšší státní zastupitelství [cit. 02.03.2022]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/#:~:text=Odklony%20v%20trestn%C3%ADm%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD>

Tímto postupem se urovnají vztahy právní a společenské, které byly narušeny trestným činem a v konečném rozhodnutí by vedle sankčního prvku nemělo chybět i samotné řešení životní situace mladistvého, které bude pozitivně působit do budoucna.

2. Výchovná a ochranná opatření – Při ukládání těchto opatření je nezbytné přihlídnout a respektovat zásadu proporcionality ve vztahu k závažnosti spáchaného činu a osobě pachatele. Spolu s tím sledovat jeho prospěch v dalším rozvoji osobnosti.
3. Alternativní trestní opatření – Preferovány jsou sankce, které jsou spojeny s výkonem ve společnosti za aktivního působení blízké společnosti mladistvého a sankce spojené s určitou péčí probačních úředníků. Nejsou spojeny s bezprostředním odnětím svobody.
4. Trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody – Toto opatření je ukládáno podle závažnosti činu (*ultima ratio* trestněprávního postihu). ZSVM umožňuje uložit osobě mladistvé tato trestní opatření, které mají kratší trvání než u dospělých. Jsou obohaceny o širokou škálu opatření a vzdělávacích programů, díky kterým se může znovu začlenit do běžného života. Pomoc mladistvým nekončí propuštěním na svobodu, ale je poskytována i po skončení výkonu trestního opatření.⁹⁹

6.1 Výchovná opatření

ZSVM v § 15 jako první opatření uvádí výchovná opatření, které může uložit soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce. Díky nim lze velice dobře reagovat na životní, osobní poměry a na příčiny provinění. Tento druh opatření usměrňuje způsob života mladistvého a podporuje výchovu. Výchovná opatření díky tomu mohou působit preventivně a předcházet tím recidivě. Spolu s tím také dochází k naplnění účelu ZSVM v § 1 odst. 1. Lze je uložit i při upuštění od trestního opatření nebo při podmíněném upuštění od trestního opatření a pokud

⁹⁹ %20rozum%C3%ADme,jako%20ve%20standardn%C3%ADm%20trestn%C3%ADm%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD.

⁹⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s. 658, 659.

to povaha věci dovoluje, je možné toto opatření uložit i vedle ochranného opatření nebo trestního opatření.

Šámal dále uvádí, že opatření této povahy je možno uložit mladistvému již v průběhu řízení, které se proti němu vede, ale je zde podmínka souhlasu mladistvého. Mladistvý může souhlas kdykoliv během řízení až do pravomocného rozhodnutí odvolat. Při jejich uplatnění ve spojení s rozhodnutím ve věci, není souhlas mladistvého podmínkou. Výjimku u souhlasu tvoří uložení probačního programu, kde je souhlas vyžadován.¹⁰⁰

Výchovnými opatřeními jsou:

- a) *„dohled probačního úředníka*
- b) *probační program*
- c) *výchovné povinnosti*
- d) *výchovná omezení*
- e) *napomenutí s výstrahou“*¹⁰¹

6.2 Ochranná opatření

Dalším prostředkem k dosažení účelu ZSVM jsou ochranná opatření. Je to další druh trestněprávní sankce a jsou ukládány soudy pro mládež v trestním řízení. Uložení ochranného opatření je možné pouze pokud se splní zákonem stanovené podmínky a lze je uložit jak samostatně, tak i vedle trestních opatření. Samotná povaha a závažnost provinění nemá pro určení intenzity opatření hlavní význam. Hlavním významem je nebezpečnost samotného pachatele, potřeba léčení nebo výchovy. Ochranná opatření lze uložit i mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní.

Šámal se dále vyjadřuje k účelu ochranných opatření, který je výslovně vyjádřen v ZSVM. Účelem ochranného opatření je kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého spolu s ochranou společnosti před

¹⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 449, 450.

¹⁰¹ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 15.

pácháním provinění. Na ochranné léčení se také vztahuje účel opatření § 9 ZSVM, který stanoví, že účelem opatření je především tvorba podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého, u kterého se bere v potaz jeho dosažený stupeň rozumového a mravního vývoje atd.¹⁰²

Ochranná opatření dělíme na:

- a) „ochranné léčení
- b) zabezpečovací detence,
- c) zabrání věci
- d) ochranná výchova“¹⁰³

Z výčtu druhů ochranných opatření je zřejmé, že se jedná o omezení osobní svobody a práv jedince, kterému je toto opatření uloženo.

6.3 Trestní opatření

Další nedílnou součástí tohoto systému je hrozba uložení trestních opatření a uložení trestních opatření. Ukládají se mladistvým za spáchané provinění a představují nejdůraznější prostředky k dosažení účelu ZSVM.¹⁰⁴

České trestní právo mladistvých je v případě ukládání tohoto druhu opatření ovládáno zásadami humanismu, zákonnosti, individualizace a proporcionality a ZSVM zdůrazňuje, že trestní opatření lze uložit pouze v jeho mezích. Druh a výše trestních opatření se musí shodovat s okolnostmi případu, osobnostním poměrům mladistvého a jejich výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost.¹⁰⁵

Taxativní výčet trestních opatření v § 23 ZSVM:

- a) „obecně prospěšné práce
- b) peněžité opatření

¹⁰² ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 211-213.

¹⁰³ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 21.

¹⁰⁴ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 459, 460.

¹⁰⁵ SOTOLÁŘ, Alexander. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 249.

- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- d) propadnutí věci
- e) zákaz činnosti
- f) zákaz držení a chovu zvířat
- g) vyhoštění
- h) domácí vězení
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu
- k) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- l) odnětí svobody nepodmíněné¹⁰⁶

Trestní opatření je možno použít pouze v případě, že zvláštní způsoby řízení a opatření by nevedly k dosažení účelu tohoto zákona, ale je zde přednost uložení takového opatření, které není spojeno s odnětím svobody, protože trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody je používáno jako *ultima ratio*. Použito je jen výjimečně a v závažných případech, pokud již bylo v minulosti tomu samému pachateli uloženo mírnější opatření, které se ukázalo jako neúčinné nebo pokud jiná opatření z hlediska ochrany společnosti by byla málo efektivní.¹⁰⁷

Trestní opatření uvedené v ZSVM zahrnují i různé formy újmy, ale hlavním účelem je působit na chování mladých provinilců a na prostředí, ve kterém se pohybují. Nejdominantnější charakteristikou je cílené působení směrem k odstranění příčin stíhané trestné činnosti a vybudování pozitivního zázemí mladistvých.¹⁰⁸

ZSVM v souvislosti s trestními opatřeními vymezuje institut upuštění od uložení trestního opatření pro případy, ve kterých s ohledem na okolnosti případu a osobu mladistvého není uložení trestního opatření mladistvému nutné. Pro splnění účelu ZSVM postačí pouze projednání jeho trestní věci nebo uložení výchovných či ochranných opatření. V případě potřeby sledovat chování

¹⁰⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 24.

¹⁰⁷ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 461.

¹⁰⁸ SOTOLÁŘ, Alexander. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. s. 255.

mladistvého, tak soud pro mládež má možnost dle § 14 ZSVM podmíněně upustit od uložení trestního opatření, pokud byly splněny podmínky v § 11 ZSVM pro upuštění od uložení trestního opatření.¹⁰⁹

6.3.1 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 1

Osmnáctiletý Marek se domluvil se sedmnáctiletým Filipem, že se spolu ve večerních hodinách setkají v Plzni a promluví si o vzájemných problémech spojených s dívkou. Když starší Marek vystupoval z auta na sjednaném místě, tak ho mladší Filip udeřil pěstí do obličeje, čímž mu poranil nos. V momentě, kdy byl Marek ochromen úderem, tak Filip místo činu opustil. Marek poté vyhledal lékaře. Byla mu způsobena zlomenina nosních kůstek s posunem úlomků s vybočením nosní přepážky. Ze soudně lékařského hlediska se čin vyhodnotil jako ublížení na zdraví.

Mladší Filip i jeho otec při vysvětlování uvedli, že v danou dobu byli spolu doma. Soud, na základě kamerových záznamů, shledal jejich výpověď nevěrohodnou. Jelikož Filip neprojevil svým jednáním žádnou lítost, neomluvil se a záměrně neuváděl pravdivé informace, tak ho samosoudce shledal vinným **ze spáchání provinění ublížení na zdraví (dle §146 tr.z.) a výtržnictví (dle § 358 tr.z.)**. Soud ho odsoudil podle § 146 odst. 1 tr.z. za použití § 43 odst. 1 tr.z. a § 31 odst. 1 ZSVM k **trestnímu opatření odnětí svobody v trvání pěti měsíců**. Dle § 33 odst. 1 ZSVM se mu výkon trestního opatření podmíněně odložil na zkušební dobu **jednoho roku**.

6.3.2 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 2

Sedmnáctiletá Natálie a stejně starý Matěj v průběhu dvou měsíců pět krát navštívili drogerii v Olomouci a během těchto návštěv odcizili zboží dohromady za 13.200Kč. Společným jednáním si присvojili cizí věc tím, že se jí zmocnili a způsobili tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou. Oba obvinění spáchali

¹⁰⁹ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 467.

pokračující provinění **krádeže** (dle § 205 odst. 1 písm. a) tr.z. **ve spolupachatelství** dle § 23 tr.z.

Jelikož řízení trvalo více než třičtvrtě roku a oba dosáhli věku osmnácti let, tak samosoudce ve věci vydal, podle § 314e odst. 1 tr.ř. ve spojení s § 63 ZSVM, **trestní příkaz**. Samosoudce je odsoudil dle § 205 odst. 1 tr.z. s přihlédnutím k § 314e odst. 2 tr.ř. a k § 31 odst. 1 ZSVM **k trestnímu opatření odnětí svobody v trvání pěti měsíců**. Podle § 81 odst. 1 tr.z. a § 33 odst. 1 ZSVM se výkon **podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání jednoho roku**.

Dle § 228 odst. 1 tr.ř. jsou oba obvinění povinni společně a nerozdílně nahradit poškozené drogerii celkovou škodu ve výši 13.200 Kč.

6.3.3 Praktický příklad k trestnímu opatření č. 3

Sedmnáctiletý Matyáš se přes sociální síť Facebook dostal do spojení se čtrnáctiletou Lucií, po které požadoval nahé fotografie. Lucie jeho požadavkům vyhověla a fotografie mu zasílala. Matyáš si byl vědom nízkého věku Lucie, ale i tak fotografie požadoval, protože nad tím nijak hlouběji nepřemýšlel. K činu se přiznal a svého jednání litoval.

Jelikož Lucie udržovala takovou konverzaci s více osobami a fotografie sama často nabízela, byla znalecky zkoumána. Ze závěru znaleckého posudku z odvětví psychiatrie vyplynulo, že trpí poruchou chování a emocí v důsledku disharmonického vývoje osobnosti a motivace jejího jednání byla vázána na odměnu. Nebyly zjištěny žádné známky psychického nebo sexuálního traumatu.

Matyáš svým jednáním naplnil objektivní i subjektivní zákonné znaky skutkové podstaty provinění **zneužití dítěte k výrobě pornografie dle § 193 odst. 1 tr.z.** Státní zástupce přihlédl ke všem okolnostem a dospěl k závěru, že jsou dány všechny zákonné podmínky pro postup dle § 307 tr.ř. **podmíněně zastavení trestního stíhání**. Matyáš se dopustil provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Spolu s tím mu byla stanovena **zkušební doba v trvání osmnácti měsíců**, ve

které se musí osvědčit, vést řádný život a prokázat, že se jednalo o mimořádné vybočení.

7. Zhodnocení ZSVM a úvahy de lege ferenda

Díky přijetí ZSVM se trestněprávní úprava mládeže oddělila od obecné trestněprávní úpravy a zformulovala se do speciálního zákona, který změnil a doplnil právní úpravu trestní odpovědnosti mladistvých, sankce a řízení ve věcech mládeže. Tento krok je rozhodně pozitivním přínosem.

ZSVM mi v některých otázkách přijde velice dobře formulovaný. Líbí se mi možný výběr opatření, které lze vůči nezletilým uplatnit a spolu s tím i samotný účel zákona, který udává směr k ochraně a výchově mladistvého pachatele a jeho následné nápravy.

V této práci jsem se zabýval trestní odpovědností mladistvých, která nastává v momentně, kdy jedinec dovrší patnáctý rok věku. Je to striktní hranice pro veškeré trestné činy. Zároveň je to i věk, ve kterém většina mladistvých ukončují povinnou školní docházku, kde získali všeobecné vzdělání a následně se rozhodují jakým směrem se budou specializovat pro své budoucí povolání. Je zde tedy předpoklad, že mladistvý v tomto věku má povědomí o tom, co se smí a co se nesmí. V tomto věku mladistvému nebude dělat problém určit, že např. vražda je trestný čin, ale určit např. podvod by mu už mohl být problém.

Samotná otázka hranice trestní odpovědnosti s ohledem na dovršení určitého věku byla již řešena a byla navržena změna této hranice na čtrnáctý rok věku, ale návrh nebyl přijat. Tato hranice trestní odpovědnosti byla naposledy změněna v zákoně č. 86/1950 Sb. trestní zákon. Je tedy zřejmé, že se s touto hranicí více než 70 let nic nedělalo. Psychický vývoj jedince ale šel stále kupředu a v dnešní době je tento vývoj rychlejší než v době účinnosti z. č. 86/1950 Sb. Nabízí se otázka aktuálnosti této hranice trestní odpovědnosti.

Od účinnosti ZSVM byla trestní odpovědnost mladistvých v České republice koncipována jako relativní (podmíněná). To znamená, že pachatel musí být natolik mentálně a mravně vyspělý, aby dokázal rozpoznat protiprávnost svého jednání a následně toto jednání ovládnul (§ 5 ZSVM). Když se pozastavím u termínu rozumové a mravní vyspělosti (§ 5 ZSVM) a kritérii, na základě kterých, je rozumová a mravní vyspělost jedince posuzována, tak tyto kritéria v tomto

ustanovení nejsou vymezené. Zde si myslím, že by měl zákonodárce stanovit jasná kritéria pro posuzování jednotlivých případů.

Jak už jsem zmiňoval výše, tak hranice patnácti let je v trestněprávní úpravě už od trestního zákona z roku 1950 a v tomto spatřuji nedostatek. Tento problém lze řešit několika způsoby. Stanovit jednu hranici trestní odpovědnosti pro všechny trestné činy nebo stanovit dvě hranice trestní odpovědnosti podle stupně závažnosti. Další možný způsob by mohl být například rozdělit trestní odpovědnost podle pohlaví, protože je obecně známo, že dívky rozumově dospívají dříve než chlapci. Je očividné a pochopitelné, že taková úprava by byla velice složitá.

K určení jedné univerzální věkové hranici pro vedení řízení ve věcech trestně neodpovědných dětí a pro přijetí opatření dle § 93 ZSVM se vyjádřila Válková a Sotolář. Zmiňují, že by před soud nemělo být postaveno malé dítě za žhárství a obecné ohrožení, když si hrálo se svíčkou a omylem zapálilo celý dům, protože si v době spáchání činu jinak trestného nebylo pro nedostatek rozumové a mravní vyspělosti vědomo, co může svým jednáním způsobit. Podobně tomu je tak i v případě vraždy, protože malé dítě ještě dobře nechápalo rozdíl mezi životem a smrtí, a tím pádem nechápalo následek takového činu.¹¹⁰

Císařová se také již dříve vyjadřovala ke snížení hranice trestní odpovědnosti. Zmiňuje zde skutečnost, že zvýšení represe není v přímé souvislosti se snížením delikvence a v případě, že by se uvažovalo o snížení této hranice, tak by to ovlivnilo osobní odpovědnost např. probačních úředníků. Uvádí také důvod, proč veřejnost požaduje snížení hranice trestní odpovědnosti. Důvodem je, že se v tisku hodně píše o využívání trestně neodpovědných dětí rodiči nebo jinými dospělými k páčání trestní činnosti (např. krádeže), ale tisk a ani veřejnost už většinou neznají pojem nepřímý pachatel. Dále také upozorňuje na to, že pokud rozšíříme trestní odpovědnost na osoby mladší patnácti let, tak

¹¹⁰ VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, 7. ISSN 1213-5313, s. 201.

bude třeba rovněž vytvořit struktury, které se budou s předstihem věnovat mladistvým pachatelům před účinností platné normy.¹¹¹

Pro inspiraci můžeme nahlédnout do slovenské právní úpravy. Tím zjistíme, že právní úpravu mládeže nalezneme v obecných trestněprávních předpisech, kterými jsou trestní zákon a trestní řád. Slovenský trestní zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon rozlišuje tři věkové kategorie mládeže. Do první kategorie patří osoby, které nejsou trestně neodpovědné a v moment spáchání činu jinak trestného nedovršily čtrnáctý rok věku, a v případě pohlavního zneužívání patnáctý rok. Do druhé skupiny patří osoby mladistvé. Jde o osoby, které dovršily čtrnáctý rok života a nepřekročily osmnáctý rok. Mladiství mladší patnácti let, kteří nedosáhli takové úrovně rozumové a mravní vyspělosti, aby byly schopni rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, nejsou za tento čin trestně odpovědní. Poslední skupinou jsou osoby ve věku blízkému mladistvým, tím jsou myšleny osoby, které dovršily osmnáctý rok života a nepřekročily jednadvacátý rok věku a bere se to jako polehčující okolnost.

S touto otázkou je spojen projekt, který měl za účel zjistit názor oslovených soudců a státních zástupců. Byla jim položena otázka, jestli by měla být věková hranice ponechána na 15 let nebo snížena a o kolik let. Výsledkem bylo, že:

- 64,5 % dotázaných by zanechali věkovou hranici **patnáct let**. Z důvodu toho, že tato hranice je upravena historicky, je spojena s tradicí a odpovídá rozumové vyspělosti mladistvého a rozhodovací praxi a není třeba rozšiřovat trestní represi na nižší věkové kategorie, protože lze na činy jinak trestné reagovat dle ZSVM a samotná hrozba sankce od páchaní trestné činnosti neodrazuje. Bylo také některými dotázanými uvedeno, že pokud by mělo dojít ke snížení věkové hranice, tak jen u nejzávažnějších činů mládeže. Samotné snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti by bylo pouze líbivým krokem pro společnost a byla by zde potřeba provázat tuto změnu s celou řadou dalších právních předpisů.

¹¹¹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Několik poznámek k článku o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR PhDr. Aleny Marešové. *Trestní právo*. 1997, 1. ISSN 1211-2860. s. 17, 18.

- 24,8 % dotázaných bylo pro snížení věkové hranice na **čtrnáct let** z důvodu fyzické i psychické vyspělosti, lepší informovanosti, vyšší sexuální aktivity než před půl stoletím. Dále také zvyšující se agresivita a v některých případech i zvýšená promyšlenost a připravenost provinění. Bylo zde také zmíněno, že současné věkové hranice je zneužíváno, protože činy jinak trestné jsou nejčastěji páchany dětmi mezi čtrnáctým až patnáctým rokem života s plnou vědomostí toho, že nejsou trestně odpovědné a v případě, že by došlo ke snížení věkové hranice, tak by se zachovaly zodpovědněji. Někteří respondenti zmiňují, že pokud by nedošlo k celkové změně hranice trestní odpovědnosti, tak by mohlo dojít ke změně alespoň u provinění krádeže a násilných provinění.
- 5 % dotázaných je pro snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti na **třináct let**, přičemž státní zástupci by učinili změnu jen u vybrané závažné trestné činnosti. Někteří také uvedli, že od tohoto věku děti zneužívají svého postavení, protože postih pro ně není příliš citelný.
- 2,5 % respondentů by snížilo věkovou hranici na **dvanáct let**. Pro tuto možnost hlasovali pouze státní zástupci. Jeden státní zástupce by tuto změnu provedl jen u provinění proti životu a zdraví. Ostatní státní zástupci vycházeli z vlastní zkušenosti, že mládež nepáchá složitou trestnou činnost, ale jde většinou pouze o jednoduchá provinění, kterými jsou myšleny krádeže v obchodech, sprejerství nebo výtržnictví.
- Nutno také podotknout, že žádný z dotázaných nezvolil variantu zvýšení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti.¹¹²

Já osobně se s ztotožňuji s názorem, že by se hranice trestní odpovědnosti měla snížit, protože mládež jednoznačně dospívá rychleji než dříve. Pokud bych se mohl sám za sebe se přiklonit k optimální hranici trestní odpovědnosti, tak by to bylo třináct let pro závažné trestné činy a čtrnáct let pro ostatní trestné činy.

Dalším nedostatek je, že ZSVM dostatečně nereflektuje požadavek na rozšíření aplikace trestního práva mládeže ve věcech osob blízkých věku mladistvým. Inspiraci bychom si mohli vzít v Německu, kde speciální zákon

¹¹² KUCHTA, Josef. Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže: závěrečná zpráva. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5359-5. s. 84–94.

rozlišuje dvě skupiny osob. Osoby mladistvé (14 až 18 let) a mladé dospělé (18 až 21 let).¹¹³ Naše trestněprávní předpisy částečně upravují osoby ve věku blízkém věku mladistvých. Dolní hranice pro tuto věkovou kategorii je osmnáct let a horní hranice výslovně stanovena není, protože proces dospívání je velice individuální, a proto je horní hranice ponechána na uvážení soudu.¹¹⁴ K blízkému věku mladistvých soud přihlédne zejména jako k polehčující okolnosti (§ 41 tr.z.) a této osobě může být uloženo některé z výchovných opatření dle § 15 ZSVM. V současné soudní praxi se však tato polehčující okolnost používá především u osmnáctiletých nebo devatenáctiletých pachatelů.¹¹⁵

Válková se problematice mladých dospělých věnovala svém článku, kde zmiňovala fakt, že tato věková kategorie se vyznačuje několika odlišnými psychologickými, sociálními i kriminologickými specifiky, které je odlišují od mladistvých a dospělých. Navenek demonstrují svou fyzickou a mentální vyspělost, a to se neshoduje s jejich psychologickou zralostí. To může společnost vést k mylné představě o jejich dokončeném sociálním vývoji a spolu s tím i ke špatné reakci na jejich kriminální selhání.¹¹⁶

Z mého pohledu by bylo dobré ukotvit pevnou horní hranici pro osoby ve věku blízkém mladistvým nebo zavedení institutu mladý dospělý, protože by to usnadnilo a urychlilo činnost soudů. Pokud bych se měl přiklonit ke konkrétní horní hranici, tak bych zvolil hranici dvaceti let, protože osoby ve věku starším mají ve většině případů ukončené středoškolské vzdělání a měli by mít dostatečný přehled o trestných činech. Spolu s tím i umět zvládat své emoce a ovládnout své jednání.

¹¹³ POLANSKÝ, Ivo. FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA. *FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA: vědecký časopis* [online]. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s. (University of Finance and Administration), 2021, 30. 4. 2021, 6(1), [cit. 2022-01-17]. ISSN 2533-4395. Dostupné z: <https://www.vsfs.cz/?id=3019-archiv-archive>, s. 67.

¹¹⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 548.

¹¹⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. s. 468.

¹¹⁶ VÁLKOVÁ, Helena. Reforma soudnictví v trestních věcech mládeže na obzoru? *Právní zpravodaj*. 2001, 8., ISSN 1212-8694, s. 2.

Závěr

Kriminalita mládeže je dnes už běžným jevem ve společnosti spojené s chudobou, nezaměstnaností a nízkou úrovní vzdělání, nebo dokonce i bez ukončeného základního vzdělání atd. Veškeré již zmíněné faktory spolu navzájem souvisí a příčiny sociálního selhání mohou začínat jak u rodiny, tak ve škole. Dalšími příčinami pak mohou být genetika, negativní vlivy prostředí, neadekvátně užitá sociální intervence apod.

Jedná se o trestnou činnost páchanou dětmi a mladistvými osobami. Stejně jako ostatní druhy kriminality, má i tato své specifické znaky, kterými jsou: vysoká latence, chlapci páchají trestnou činnost častěji než dívky, trestné činy nejsou řádně promyšlené a zanechávají za sebou spoustu stop, nepřiměřené jednání apod.

Jednoznačně velice zajímavý je historický vývoj zákonodárství nad mládeží a v průběhu historie je možné sledovat postup v přístupu k delikventní mládeží v trestním právu. Počátky sahají až do středověku, kde o speciálním přístupu k mladistvým toho moc nenajdeme.

Když se v historii posuneme do druhé poloviny 18. století, tak zjistíme, že vznikl nový náhled na trestání, protože trest neřešil problémy proti zločinnosti. Na to navázal rakouský trestní zákon z roku 1852, který rozděloval osoby mladší do tří skupin podle věku.

Vývoj zákonodárství nad mládeží byl velice rozmanitý, a to od zákona o mládeži, který byl přijat v roce 1931, přes zákon přijatý v roce 1950, který je spíše hodnocen jako krok zpět, protože zase zahrnul právo mládeže mezi obecnou právní úpravu trestního zákoníku.

Přes mnoho snah došlo konečně k vytvoření a přijetí zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který nabyl účinnosti 1. ledna 2004. Zákon na tu dobu velice moderní. Jde o souhrnnou úpravu práva mládeže, která je založena na principu tzv. *restorativní justice*. Z tohoto principu vychází samotný účel ZSVM, protože primárním účelem není pachatele potrestat, ale „napravit“ a zamezit tím delikvenci. Trestný čin

spáchaný mladistvým nazval provinění a sankce, které lze mladistvým uložit nazval jako opatření.

V případě že v trestním právu hovoříme o mládeži, tak se jedná o děti mladší patnácti let a mladistvé, kteří jsou starší patnácti let a nedovršili osmnáctý rok svého života. Takové rozdělení je velmi významné pro určení jejich trestní odpovědnosti. Z hlediska osob mladších osmnácti let rozlišujeme absolutní trestní neodpovědnost, která je zde pro děti mladší patnácti let a relativní trestní odpovědnost pro mladistvé. Aby mladistvý mohl být trestně odpovědný, musí splnit obligatorní podmínky, do kterých patří věk, přičetnost, rozumová a mravní vyspělost.

Relativní trestní odpovědností rozpoutala diskusi v otázce, zda považovat stupeň rozumové a mravní vyspělosti za specifickou podmínku trestní odpovědnosti mladistvých nebo za zvláštní druh přičetnosti. Žádný jednoznačný závěr na tuto problematiku zatím není, ale soudy a státní zastupitelství se přiklánějí k tomu, že se jedná o zvláštní druh nepřičetnosti.¹¹⁷

V případě, že se mladistvý dopustí provinění, tak ZSVM klade důraz na výběr takového opatření, které bude pro daného mladistvého za spáchané provinění vhodné a tím tak přispěje ke správnému sociálnímu vývoji. Mladistvému může být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření. Výběr opatření se odvíjí od závažnosti spáchaného provinění. ZSVM v § 89 a násl. upravuje řízení ve věcech dětí mladších osmnácti let. V případě, že se dítě dopustí činu jinak trestného, tak mu může být uloženo jedno z opatření uvedených v § 93 ZSVM. Pokud se například dítě dopustí činu jinak trestného vražda, tak mu lze uložit ochrannou výchovu nebo ochranné léčení. Rozdíl v těchto dvou opatření je v tom, že ochranné léčení je zde pro případy, že dítě spáchalo tento čin z důvodu duševní poruchy.

Pozastavil jsem se také u nedostatků ZSVM, které spatřuji v hranici trestní odpovědnosti, která se od zákona z. č. 86/1950 Sb. nezměnila a je předmětem

¹¹⁷ POLANSKÝ, Ivo. FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA. *FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA: vědecký časopis* [online]. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s. (University of Finance and Administration), 2021, 30. 4. 2021, 6(1), [cit. 2022-01-17]. ISSN 2533-4395. Dostupné z: <https://www.vfsfs.cz/?id=3019-archiv-archiv>, s. 67, 68.

odborné diskuse už nějakou dobu. Dále jsem se pozastavil u § 5 ZSVM, kde by bylo dobré uvést vymezení jasných kritérií pro posuzování rozumové a mravní vyspělosti. V poslední řadě se také přikláním k zavedení institutu mladý dospělý, který již byl obsahem návrhu ZSVM, protože tuto kategorii osob by bylo dobré více privilegiovat a současně s tím i stanovit horní hranici pro mladé dospělé, která by usnadnila činnost soudů. Inspiraci můžeme najít třeba v Německu, kde tato kategorie osob je již zavedena. I přes veškeré nedostatky ZSVM hodnotím velice pozitivně a je to skvělý nástroj pro OČTŘ, které díky němu mohou s mládeží dobře pracovat.

Myslím si, že se mi povedlo vymezit kriminalitu mládeže a objektivně ukázat právní problematiku mládeže. Také jsem upozornil na nedostatky ZSVM a pokusil navrhnout možné řešení a díky tomu jsem splnil stanovený cíl mé práce. Tato práce může, popřípadě sloužit jako podnět pro změnu v oblasti trestního práva se zaměřením na mládež.

Použité zdroje

Monografie

BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2.

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.

GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5.

KAPRAS, J.: *Poručenství nad sirotky*. Sborník věd právních a státních, 1904.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

KUCHTA, Josef. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže: závěrečná zpráva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5359-5.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MIRIČKA, A., SCHOLZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

PRUŠÁK, Josef. *O přičetnosti osob mladistvých a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského*. V Praze: [s.n.], 1899.

PRUŠÁK, Josef. *Rakouské trestní právo. Díl všeobecný*. Praha: Všeherd, 1912.

RAUSCHER, Rudolf – Usmrcení člověka v českém právu zemském. napsal Rudolf Rauscher. V Bratislavě: V Praze: Právnická fakulta university Komenského; Fr. Řivnáč [distributor], 1927 ([Praha: iv, 91 s. (Knihovna právnické fakulty univerzity Komenského v Bratislavě; 18).

ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2.

VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-375-5.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.

ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4.

Časopisecké články

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Několik poznámek k článku o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR PhDr. Aleny Marešové. *Trestní právo*. 1997, 1. ISSN 1211-2860.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Cesty individualizace trestní odpovědnosti či konstatování trestní neodpovědnosti: hmotně právní nebo procesně právní problém? *Právní obzor*, 2005, roč. 88, č. 1. ISSN 0032-6984.

ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*. 2004, 2. ISSN 1210-6410.

VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, 7. ISSN 1213-5313.

VÁLKOVÁ, Helena. Reforma soudnictví v trestních věcech mládeže na obzoru? *Právní zpravodaj*. 2001, 8., ISSN 1212-8694.

Právní normy a judikatura

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.09.2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon.

Elektronické zdroje

Odborný článek: Kriminalita dětí a mládeže. Metodický portál / Odborné články [online]. [cit. 13.11.2021]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.html>

Odklony (alternativní způsoby trestního procesu) | Vše podstatné o trestním řízení | Více o státním zastupitelství – Soustava státního zastupitelství ČR. Soustava státního zastupitelství [online]. Copyright © 2022 Nejvyšší státní zastupitelství [cit. 02.03.2022]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o->

trestnim-

rizeni/odklony/#:~:text=Odklony%20v%20trestn%C3%ADm%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20rozum%C3%ADme,jako%20ve%20standardn%C3%ADm%20trestn%C3%ADm%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD.

Okolnosti způsobující zánik protiprávnosti provinění a trestní odpovědnosti u mladistvého | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 2019 [cit. 08.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho>

POLANSKÝ, Ivo. FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA. *FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA: vědecký časopis* [online]. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s. (University of Finance and Administration), 2021, 30. 4. 2021, 6(1), [cit. 2022-01-17]. ISSN 2533-4395. Dostupné z: <https://www.vsfs.cz/?id=3019-archiv-archiv>

Vládní návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů – důvodová zpráva | epravo.cz. EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem – Sbírka zákonů, judikatura, právo [online]. Copyright © EPRAVO.CZ, a.s. 1999 [cit. 20.12.2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>

Vztah nepřičetnosti k trestnému činu opilství | Právní prostor. Právní prostor | Informační web nejen pro právníky [online]. Copyright © 1999 [cit. 21.01.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/vztah-nepricetnosti-k-trestnemu-cinu-opilstvi>